

Vargha Mihály

A SZÉKELY NEMZETI MÚZEUM IGAZGATÓI JELENTÉSE (2019. NOVEMBER – 2022. OKTÓBER)

Tisztelettel köszöntöm mindazon olvasóinkat, akik érdeklődve veszik kézbe évkönyvünk, az *Acta Siculica* 2020–2022. évi összevont kötetét. Jelentésünk ennek megfelelően három év eredményeit kívánja ezúttal kivonatolva bemutatni.

1. Általános kérdések

A világjárvány évei, munkatársaink súlyos családi veszteségei, betegség, társadalmi-kulturális életünk nyomasztó beszűkülése, esetenkénti ellehetetlenülése nehéz teherként befolyásolták tevékenységünket. Mégis, a járvány ellenére, összességében a 2019. november – 2022. október időszakban is eleget tudtunk tenni alapvető célkitűzéseknek. A sepsiszentgyörgyi székhely és a külső egységek gyűjteményei a tárgyalt időszakban is hangsúlyos tárgyi gyarapodást értek el, emellett jelentős dokumentumanyag (fényképek, iratok) és számos kiadvány bővítette állományunkat.

Legfontosabb beszámolnivalónk: megkezdődött és ütemezés szerint haladt a sepsiszentgyörgyi székhely teljes infrastrukturális felújítása. Az Európai Regionális Fejlesztési Alap által társfinanszírozott projektből a 2014–2020-as Regionális Operatív Programon keresztül finanszírozott, négymillió euró értékű pályázat a tervek szerint a 2023. évben zárul, addigra érnek véget a munkálatok. A rehabilitációhoz szükséges, ránk háruló feladatként munkaközösségünk befejezte az épületek kiürítését, és az intézmény működésének biztosítása mellett az átmeneti/új tárolási feltételek megteremtése, a műtárgyak költöztetése, szakszerű, biztonságos tárolása, elraktározása jelentette az időszak legnagyobb szakmai kihívását.

2020-ban több beruházás történt a csernátoni Haszmann Pál Múzeumban is: újracsindelyezték az albisi székelő házat, és elkezdődött a gépszínbővítés, a Bethlen Gábor Alap (BGA) támogatásával központi fűtést szerelhettek az esetenként foglalkoztató térként is működő irodába, a könyvtárba és az épület mellékhelyiségébe. Ez a beruházás jelentősen megkönnyíti a munkát a téli időszakban is. Mivel a csernátoni múzeum egy sajátos intézmény, ahol a munkatársak gyakorlatilag a múzeummal egy térben élnek a mindennapjaikat, a tavaszi home office időszakában, zárt kapuk mögött gyakorlatilag bent dolgozhattak az intézményben, ahol jelentős háttér munka zajlott, megújítva a kiállításokat, elvégezve a gyűjtemény egy részének az újraelraktározását.

A kézdivásárhelyi Incze László Céhtörténeti Múzeumban a 2020-as év tavaszán került sor a földszinti nyolc kiállítóterem javítására, a céhes és kézműipari alapkiállítások korszerűsítésére, valamint a múzeum hátsó székelő kapujának és kertjének javítására. A munkálatok 2021 tavaszán folytatódtak. Ekkor az emeleten található három helytörténeti és a három babaméretű népviseleti kiállításnak helyet adó kiállítóterem újult meg. Ezzel egyidőben korszerűsítették és feljavították a kiállításokat, valamint a mozgássérült látogatók számára alakítottak ki mobil feljártot és illemhelyet.

Az országos pénzügyi felügyelet (ANAF) esedékes időszaki nagy ellenőrzését igyekeztünk az indokolt jogi-pénzügyi elvárások teljesítése kapcsán szakmailag is hasznosítani: műtárgyainknak egy, a teljes intézmény szintjén egységes rendszerű digitális vagyontárában dolgoztunk.

Szomorú szívvel köszöntünk el 2021. áprilisban a MAGMA állandó külső munkatársától, Fám Erikától, a csernátoni múzeumot évtizedeken át vezető, sokoldalú Haszmann Pál Pétertől, a friss nyugdíjasként elhunyt teremőrünktől, Tanco Magdolnától.

Örömmel köszöntjük ezúton is a 2021–2022-ben 80. esztendő teltét, nyugállományú, de ma is tevékeny Cserey Zoltánt, Haszmann Józsefet, József Álmost és Kakas Zoltánt.

Munkatársaink közül Éltes Barna szobrászművészt Samu Géza-díjjal tüntették ki, melyet Budapesten, a Makovecz Szalon évadzáró összejövetelén, 2021. július 7-én vehetett át, és Gálhidy Péter Munkácsy-díjas szobrászművész méltatta. Both Noémi Zsuzsanna *A székelő faluközösség nótáriusa. Imreh István élete*

és munkássága című kötetét az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) 2022-ben Debüt-díjjal jutalmazta. 2021. augusztus 20-án, a budapesti Karmelita kolostorban vette át a csernátoni Haszmann Pál Múzeumnak megítélt rangos Kallós Zoltán Külhoni Magyar-ságért Díjat a múzeumot vezető Dimény-Haszmann Orsolya. 2022. április 9-én ugyancsak ő, a megelőző év április 10-én pedig Dimény Attila nyerte el az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) által 1992-ben, az erdélyi és a moldvai magyar népi kultúra kutatóinak alapított Bányai János-díjat, kiemelkedő muzeológiai eredményeikért. A Bányai János-díjakat Kolozsváron vehették át, Pozsony Ferenc akadémikus laudációját követően. Pozsony Ferencnek másrészt, a zabolai Csángó Néprajzi Múzeum alapítójának 2019-ben a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) Arany János-életműdíjat adományozott. Gratulálunk!

1.1. Az intézmény a közgyűjteményi szférában

A Székely Nemzeti Múzeum (SZNM) regionális intézmény, fenntartója Kovászna Megye Tanácsa. Könyvtári, természetrajzi, régészeti–történelmi és néprajzi osztállyal működik, valamint sepsiszentgyörgyi képzőművészeti (Gyárfás Jenő Képtár, MAGMA Kortárs Művészeti Kiállítótér), baróti (Erdővidék Múzeuma), csernátoni (Haszmann Pál Múzeum), kézdivásárhelyi (Incze László Céhtörténeti Múzeum) és zabolai (Csángó Néprajzi Múzeum) külső egységekkel.

Bevételeink látogatói belépti díjból, terembérlelésből, régészeti felügyeleti díjakból tevődnek össze. A sepsiszentgyörgyi Kós Károly-épületegyüttes és park rehabilitációját nem számítva is kaptunk kiemelt támogatásokat ebben az időszakban is, mint például az MTA Domus 2021-es intézményi kiadványtámogatása (400 000 HUF). A baróti Erdővidék Múzeumának társfenntartója a helyi városi önkormányzat, a MAGMA Kortárs Művészeti Kiállítótér pedig alapfinanszírozást kap a megyei tanács költségvetéséből is, és ugyancsak az önkormányzat fizeti az épület fenntartási költségeit, de programjai egy részét pályázatokból valósítja meg – 2021-ben például 7 050 000 HUF, valamint 11 000 RON értékű nyertes pályázatuk volt az összesen hétből (magyarországi Nemzeti Kulturális Alap, BGA, Communitas Alapítvány).

1.2. Támogató egyesületek

Az SZNM Alapítvány, valamint a külső egységeinket támogató egyesületek – MAGMA Kortárs Közeg Egyesület (Sepsiszentgyörgy), Bod Péter Közművelődési Egyesület és Haszmann Pál Közművelődési Egyesület (Csernáton), Gaál Mózes Közművelődési Egyesület (Barót), Kézdivásárhelyi Múzeumbarátok Egyesülete (Kézdivásárhely), Pro Museum Egyesület (Zabola) pályázati és más források bevonásával járulnak hozzá intézményünk fejlesztéséhez, kutatási és könyvkiadói programjaink, valamint múzeumi rendezvényeink költségeinek fedezéséhez. Példaként, az SZNM Alapítvány ebben az időszakban Kocs Irén ügyvezető alelnök beszámolója alapján pályázatokból, 2%-os adóvisszaigénylés-felajánlásokból és támogatási szerződésekből 1 650 000 HUF és 24 504 RON értékben támogatta a múzeumot, a Pro Museum Egyesület Kinda István

1. ábra Tárolási megoldások a kerámiaraktárban
(fotó: Lázár-Prezsmer Kinga)

végezte és koordinálta működtetési, fejlesztési pályázati tevékenységével benyújtott 13 pályázatból 8 nyert támogatást, összesen 8 050 000 HUF értékben.

1.3. Munkaerő- és szervezeti kérdések

Adminisztratív személyzetünk munkáját Mihály Judit gazdasági igazgató vezetésével Gothárd Tünde Emőke személyzeti előadó, Szabó Anna könyvelő, Tamás Tünde intézményi titkár, valamint Zavicsa József gondnok végzi. Túl a mindennapi teendőkhöz, szívvel-lélekkel, leginkább gondos „szülőkként” és családtagokként vannak jelen a múzeum minden gondjában és örömében. A belső és külső kapcsolattartás, kapcsolat-, bizalom- és csapatépítés, tevékenységdokumentálás és sajtófigyelés mellett ugyancsak titkársági foglalatosság a nyilvánosságunk figyelmes, tartalmi működtetése. Mind nagyobb rész jut utóbbiból – visszasegítve rendezvényszervezésben – Csáki-Bartha Zonga muzeológusra. Ezúton is kiemelten köszönjük Niculina Țanțar segítségét a román nyelvű szövegekben. Számítógép-állományunk rendszergazdája és a múzeumi honlap technikus Bagoly Róbert.

A múzeumban dolgozók érdekvédelmi képviselője Tóth-Bartos András muzeológus.

A főépületben, majd sepsiszentgyörgyi ideiglenes kiállítóterünkben, a Lábasházban Kelemen Kálmán Lóránt és Sántha Imre Géza volt a lelkiismeretes, áldozatos munkájú tárlatvezető, a gyűjteményeken végzett alaptevékenységük mellett. A székhely csapatmunkájában múzeumpedagógusainknak, Csáki-Bartha Zonga muzeológusnak és Vinceffy Orsolya konzervátornak a múzeumpedagógiai programokon túl a székhelyi általános rendezvény- és kiállítás szervezésben is kulcsszerep jutott, ahogy Eltes Barna és Ferencz László kreativitásának, teherbírásiának, hozzáállásának is, ötletektől társtervezésen át a fizikai kivitelezésig. Lázár-Prezmer Kinga pedig emellett 2020-tól gyakorlatilag a teljes intézmény általános, mert egyetlen restaurátora maradt: a gyűjtemények be- és kicsomagolása, előbbihez dobozok méretre szabása, formák készítése, a tárgycsoportonkénti optimális új raktározás megtervezése, a szükséges tárgyfotózás és nyilvántartásba vezetés 2019. július-októberben már megtörtént ugyan a munkatársak segítségével, megszabva a mostani időszakunk műtárgytörténetét (1. ábra), de a rendező, tisztító, restauráló, konzerváló, kiállítási installációt tervező-megépítő/ beszerző munkája nélkülözhetetlen maradt például a *Lészen ágyú!* történelmi vándorkiállításához (2. ábra) vagy a Lábasház kiállításainak előkészítéséhez és az aktuális textíliagyapodás megkövetelte teendőkhöz is. Ugyancsak ő követte nyomon Gyárfás Jenő becsomagolt, de mérete okán a főépületben hagyott festménye, a *Gábor Áron halála* műtárgyvédelmi állapotát.

Itt sorolom fel a székhely többi munkatársát, akiknek helytállása nélkül ugyancsak elképzelhetetlen lett volna a rehabilitáció ránk eső, hatalmas részének teljesítése és az intézmény párhuzamos működése ebben a rendhagyó időszakban: Gyönös Gyöngyvér Izabella, Maksai Ildikó, Nistor Éva, Albert István, Gecse György, Joós László, Németh József, Vajna Attila, valamint 2020-as nyugdíjba vonulásáig Kiss Antal biztonsági őr, egyben kitűnő önkéntes kertészünk. A külső raktárak felügyeletét szerződött biztonsági cég végzi.

– A Könyvtár muzeológusa Boér Hunor. 2019 végén a sajtókollekció csomagolásán Demeter Lajos helytörténész-könyvtáros, a digitalizálásán Kocs János genealógus és Pálffy Eszter dolgozott; külső munkatársként Csáki Árpád történész is részt vett programokban. További önkéntes munkája mellett 2021–2022-ben szerződéses munkatárs az évkönyv szerkesztéséhez Boér Máté. Német szövegek fordításában, gondozásában Boér Laurára (Barót) számíthattak. A magyarországi elektronikus könyvtárhasználati (MTA Könyvtár és Információs Központ, EISZ-) programok kapcsolattartását Tamás Tünde intézményi titkár végezte.

– A Természettudományi osztályon Kocs Irén nyugalmazott muzeológus önkéntesként ma is ellát szakmai teendőket, emellett az SZNM Alapítvány ügyvezető alelnöki tisztségét is betölti. A gyűjteményekkel kapcsolatos munkát Nagy Annamária konzervátor végzi.

– A Régészeti–történelmi osztályon Sztáncsuj Sándor József muzeológus, őskoros régész az osztályvezető, Szeles József restaurátor 2020-ban nyugdíjba ment. A térségbeli új beruházások és építkezések következtében jelentősen megnövekedett a régészeti megfigyelést, szakfelügyeletet igényelő munkálatok száma. A megelőző ásatások nagy volumenére való tekintettel 2020-ban két új régész-muzeológust sikerült alkalmazni Hőgyes Mihály Huba népvándorlás koros szakember mellé, a római koros Bajusz Mátyást és a középkoros és kora újkoros Boér Ilkát. A *történelmi* gyűjteményben Tóth-Bartos András történész-muzeológus, valamint a tárlatvezetést is végző Kelemen Kálmán Lóránt történész-gyűjteménykezelő dolgoztak. Sebestyén Viola történész-muzeológus és Zsók Enikő gyűjteménykezelő szintén ezen az osztályon fejtette ki tevékenységét.

– A Néprajzi osztályon négy muzeológus dolgozik (a néprajzos Szócsné Gazda Enikő osztályvezető, a néprajzos Kinda István, a történész Both Noémi Zsuzsanna, valamint Eltes Barna szobrászművész), továbbá Lázár-Prezmer Kinga restaurátor és Kovács István gyűjteménykezelő.

– A sepsiszentgyörgyi Gyárfás Jenő Képtár jelenleg raktáron álló gyűjteményeit Sántha Imre Géza művészettörténész-muzeológus kezeli, aki az itteni képzőművészeti anyag múzeumi hasznosítása és egyéb rendezvények mellett a Lábasház szakmai tárlatvezetését is segítette.

– A sepsiszentgyörgyi MAGMA Kortárs Művészeti Kiállítótér csapata Kispál Attila és Kispál Ágnes Evelin muzeológusok, valamint Kocsis István gyűjteménykezelő.

– A baróti Erdővidék Múzeumának történész-muzeológus vezetője Demeter László, karbantartó Benkő Árpád. Hoffmann Edit történész-muzeológus nyugdíjba vonulása után a néprajzos-muzeológus Lakatos Csillát alkalmaztuk, aki közművelődési és múzeumpedagógiai tevékenységeket folytat.

– A csernátoni Haszmann Pál Múzeum vezetője Dimény-Haszmann Orsolya néprajzos-muzeológus, restaurátor Haszmann Lajos, teremőr Haszmann Gabriella, biztonsági őr Haszmann László.

– A kézdivásárhelyi Incze László Céhtörténeti Múzeumban néprajzos-muzeológusok az osztályvezető Dimény Attila és a múzeumpedagógus Dimény Erika, művészettörténész-muzeológus Dobolyi Annamária. Lévai Barna gyűjteménykezelő, Bimbó Péter karbantartó. Szőke Éva gyűjteménykezelő felmondását követően sajnos egy 2022-es kormányrendelet nem engedte új munkatárs alkalmazását.

– A zabolai Csángó Néprajzi Múzeumban Demes Gál Judit a gyűjteménykezelő, a külső egység a székhely néprajzi osztályának muzeológusa, Kinda István, valamint az Incze László Céhtörténeti Múzeumot vezető Dimény Attila segítségével működött.

A teljes múzeumi szervezet szintjén, szakmai tanulmányok, képzések terén:

Doktori fokozatot szerzett 2019-ben a tárgyalt időszak küszöbén Both Noémi Zsuzsanna, majd 2022-ben Bajusz Mátyás. Maksai Ildikó 2020-tól iparművészeti általános restaurátori alapképzését végzi, a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Restaurátorképző Központ – Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátor Tanszék papír- és bőrrestaurátori szakosodását.

A budapesti Országgyűlési Múzeum *Múzeumok határok nélkül* ösztöndíjával – ahogy korábban Kelemen Kálmán Lóránt, Tóth-Bartos András, Vinceffy Orsolya – ezúttal Both Noémi Zsuzsanna és Lakatos Csilla vett részt szakképzésen. A program célja a Kárpát-medencei fiatal magyar múzeumi szakemberek közös munkavégzésének, tapasztalatcserejének, szakmai együttműködésének elősegítése, támogatása. A Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központnak már korábban is elvégezték képzéseit szakembereink: 2022. május–júniusban a Múzeumi menedzsment képzés Stratégiaalkotás és PR, marketing és kommunikáció moduljait Kinda István, szeptember–októberben a Múzeumi alapok nevű modulját Both Noémi Zsuzsanna. A szentendrieiek 2022. október 25–26-i, sepsiszentgyörgyi megrendezésű Háromszéki Múzeumi Műhelyén másrészt teljes munkaközösségünk részt vehetett.

Múzeumpedagógusaink szervezésében a *Múzeumi nézelődő* sorozat szolgálta a belső tapasztalatcserét, munkatársaink tartottak vetített képes előadásokat kutatásaik eredményeiről, kiállítástervekről, munkafolyamatokról, programtervekről: 2021. december 13-án Szőcsné Gazda Enikő a *Transylvania's Hidden Treasures* című, Bázélban rendezett kiállítás előkészületeiről; 2022. január 17-én Sztáncsuj Sándor József a régészeink feltárásairól; február 7-én Tóth-Bartos András a felújított főépület tervbe vett első kiállításáról, egy új 1848–1849-es tárlatról; március 7-én Kinda István kiállítástervezésről és -rendezésről; április 4-én Kispál Attila a MAGMA megalakulásáról, kiállításairól, működéséről; május 9-én Demes Gál Judit a zabolai Csángó Néprajzi Múzeum gyűjteményeiről és kiállításairól.

2. Gyűjteményi munka

A sepsiszentgyörgyi belső osztályokon:

– A Könyvtár a felújítás előtt mintegy 50 000 tételnyi állományát csomagolta be, és költöztette a múzeum számos munkatársának segítségével külső raktárba. A főraktár, muzeális műtárgy raktári berendezésével és zárt gyűjteményeivel, valamint a feldolgozók/irodák részben végül szintén idekerült kézikönyv-, sajtó- és intézményi levéltári anyagával helyben maradtak, a főépületben, ahol az eredetileg tervezettnél sokkal nagyobb volumenű, másfél évnyi rehabilitációs munkálatok folyamatos muzeológusi felügyelet alatt történtek.

Az ANAF kérte nyilvántartás-fejlesztés során lefektetett gyűjteményi vagyonleltár a tárgyalt időszak végén 99 683 tételt tartalmazott. Coroi Artur történész 2022-ben behozott szakmai hagyatéka ebben még nem szerepel, de özvegyének, Gál Tündének köszönhetően részletes inventáriummal rendelkezik.

2022-ben András-Tövissi Júlia (Csíki Székely Múzeum) restaurálta egy, a 15. század első feléből származó kottás töredékünket (lásd a 2022. áprilisi *Hónap műtárgya*), Lázár-Prezsmér Kinga pedig az 1897-es iparművészeti tárgy ún. Potsa-ládát.

Bárdi Nándor vonatkozó programjainak részeként 2019 végén és 2020 elején a budapesti Arcanum Adatbázis idetelepített műhelye beszkennele a pálmalevél-kéziratunkat, számos siculica/transsilvanica és egyéb sajtókollektiót, stb. Előbbi évkönyvünk közölte, utóbbiak rekognitált állománya felkerült a ma már kutatók számára megkerülhetetlen Arcanum Digitális Tudománytárba. 2022-ben a helyi sajtó digitális kollektióit az 1944–1945-ös, rövid életű hírlapok beszkennelelével sikerült kiegészíteni, de ezek egyelőre rekognitálatlan szövegűek.

– A Természettudományi osztályon 2020–2022 között befejeződött a gyűjtemények csomagolása és külső raktárakba való költöztetése, valamint a leltárkönyvek digitalizálása. A kiköltöztetett leltári tételek száma: közet- és ásványtan (M) 637, paleontológia (P) 696, botanika (B) 9812, gerinctelen állattan (N) 135, gerinctelen állattan (I) 3536, gerinces állattan (Z) 647, összesen 15 463 tétel. Befejeződött az SZNM Alapítvány tulajdonában lévő László Kálmán-gombagyűjtemény feldolgozása és digitalizálása (1149 tétel és fotói). Elkezdődött a Diószegehy László-lepkegyűjtemény digitalizálása (10 tétel = 266 példány és fotói).

– A Régészeti–történelmi osztályon a gyűjtemények 2019-ben ugyancsak új, ideiglenes helyszínre költöztek. Ott 2020–2022 között munkatársaink befejezték szakszerű elrendezésüket, és folytatódott a tárgyállomány revíziója, rendszerezése. 2022 márciusára lezárult a gyűjtemények leltárkönyveinek digitalizálása. Ezt 2020–2022-ben a néprajzi osztálytól ideiglenesen áthelyezett gyűjteménykezelő kolléga, Zsók Enikő is segítette. Utóbbi időszakban a régészeti gyűjtemény elsősorban a munkatársak által végzett, a tudományos tevékenységnél felsorolt régészeti kutatások leletanyagával gyarapodott, ezekből mostanáig 180 tárgy került leltári nyilvántartásba.

A történelmi gyűjteményben 2019-ben az 1848–1849-es ereklyegyűjtemény 67 darabja került jogi besorolás alá műkincs, valamint műtárgy kategóriákban. 2074 tárgy került külső raktárba. A fegyverek a főépületben maradtak. Szakleltári nyilvántartásba 2307 tétel került. 2020-ban a gyűjtemény több értékes műtárggyal gyarapodott, amelyek közül kiemelendő egy 57 darab érmét tartalmazó együttes (isztriai drachma és Aninoasa-Dobrești-típusú dák tetradrachma, mindkettő ritka; Corvin Mátyás által kibocsátott dénárok és az Erdélyi Fejedelemségből származó vastag érmék Báthory Zsigmond fejedelemsége idejéből; további ritka érmék, mint például a tiroli Thaler, vagy osztrák és német tartományok ezüstérméi a 16–17. századból).

– A Néprajzi osztályon az összes gyűjtemény külső raktárakba került. Összesen 15 181 tárgyat, a fotótékából mintegy 15 000 felvételt (papír, üvegnegatív és filmcsík), a néprajzi és helytörténeti dokumentumtárból mintegy 5000 dossziényi anyagot költöztettek át.

A gyűjtemények gyarapodásában számottevő nyomot hagyott Szőcsné Gazda Enikő néprajzi *terepmunkája* Nagybaconban, Magyarhermányban, Csíkdánfalván, Csíkszentkirályon, Csíkszeredában, Kászonfeltízben, Felsőlemhényben, Kovásznán, Hétfaluban, Marosludason, Kézdikőváron, Árkoson, Sepsiszentgyörgyön. 2020–2022-ben további jelentős gyarapodás a bácsfalusi Barkó Etelka népművész hagyatékának néhány töredéke (közel 50 textil, szőttés, gyermekviselő, a hétfalusi méhészegylet jegyzőkönyvei), valamint a laborfalvi Benke család hagyatékának kis szeletei (orvosságos üvegek, használati tárgyak, iratok). Gyűjtőkkel, néprajzosokkal való kapcsolattartásnak köszönhetően is került be gyarapodás: Kakas Zoltántól (néprajzi tárgyak, szakmai gyűjtések, levelezések), Vinczeffy Lászlótól és Adéltól (korondi kerámia tárgyak), Finta

2. ábra Előmunkálatok a *Lészen ágyú!* vándorkiállítás tárgyainak szállításához (fotó: Lázár-Prezmer Kinga)

3. ábra Múzeumok Éjszakája, 2021. június 19.
Múzeumpedagógiai foglalkozás a Lábasházban

ját ábrázoló fényképpel gyarapodott (bekerült egy jegyzetfüzete is), *vásárlásból* származó gyarapodása a Tana Gyulától 2020-ban megvásárolt 2960 képeslap. 4062 olyan fotót is sikerült digitalizálni vagy digitális formában lementeni, amelyeket eddig nem tudtunk eredeti fényképként megszerezni. A 2021. október – 2022. augusztus közti periódus példája: dr. Pakuts Judittól közel 600 darab digitális fénykép Pakuts Ferenc első világháborús katona hagyatékából, Bortnyik Györgytől 100 digitális felvétel az úzvölgyi katonatemető régi állapotáról, Magyarosi Sándor által behozott papírképekről Incze Pál 50 db második világháborús fotóját sikerült digitalizálni. Az említett periódusban Kakas Zoltán fotónegatívjairól 1240 felvétel került szkennelésre. A Wellenreiter és Pap család hagyatékából közel 500 archív fotó és ezek információt hordozó hátoldala került digitalizálásra. Szócs János hagyatékából 123 fényképet, Seres Bálint gyűjteményéből 86 fényképet sikerült digitalizálni. Nagy Gyöngyvér csíkszeredai fotográfus 143 digitalizált, jórészt háromszéki családi fotót adományozott e periódusban. Both Noémi Zsuzsanna a korábban bekerült fotóanyagból (Szabó Judit-, Szigetvári Ferenc- és Konsza Samu-hagyaték, Bodor Palma és Guzbeth Gizella albuma, Gyárfás-album) is több száz újabb fotót vett leltárba, illetve digitalizált.

Hatalmasat bővült az osztály digitális nyilvántartási rendszere. 2021. október – 2022. augusztus között zajlott a leltárkönyvek digitalizálása, Both Noémi Zsuzsanna digitalizálta a 628 tételes kályhacsempe-leltárt, Kinda István a 647 darabos bútorleltárt és az 1042 tételes szokástárgy-leltárt. Szőcsné Gazda Enikő elkészítette és adatokkal egészítette ki az 1411 tételes bokályleltárt, a 452 tételes tányérleltárt, Kovács Istvánnal közösen a 2190 tételes textilleltárt, Kovács István a textilleltár nagy részén kívül bevezette a 3400 tételes mesterségleltárt is, valamint az 1154 tételes viseletleltárt. Lázár-Prezmer Kinga digitalizálta az 1100 tételes használatikerámia-leltárt.

A *fotótéka* leltárainak digitális bevezetését Both Noémi Zsuzsanna és Szőcsné Gazda Enikő végezte el, aktuálisan 11 110 tétel szerepel a nyilvántartásban. Tekintettel a hatalmas gyarapodásra, az új gyűjtések feldolgozása valószínűleg még éveket fog igénybe venni.

– A sepsiszentgyörgyi Gyárfás Jenő Képtár jelentős képzőművészeti adományt kapott 2021-ben. A kézdialmási születésű, jelenleg Budapesten élő Finta Edit képzőművész, író mintegy százezer lej összértékű alkotást ajándékozott szülőföldjének. Adománya két részből áll, saját művei – két olajfestmény és tizenkét grafika, rézkarc, illetve linómetszet –, valamint korábbi festmények. Négy alkotás id. Vastagh György (1834–1922)

Edit képzőművésztől (kerámia és textil tárgyak), Jáger Attila mérnöktől (textil- és viseletdarabok), Veres Emese Gyöngyvértől (mintagyűjtemény 82 db tat-rangi csipkével), József Álmos és Demeter Lajos helytörténészekről (vegyes néprajzi tárgyak, helytörténeti dokumentumok). Kiseb adományok és vásárlások révén Árkosról, Sepsiszentgyörgyről, Kézdialmásról, Szilágyságból, Korondról, Gegesről, Küsmödről származó tárgyak is kerültek a gyűjteményekbe. A *tárgy-gyűjtemény* intézményi keretéből való *vásárlás* útján 73 tétellel gyarapodott (festékes szőnyegek, bútorok, cserépedények, textilek).

A *néprajzi dokumentumtár* további jelentős gyarapodása: 2020-ban folytatódott a Szabó Judit-hagyaték behozatala (a neves néprajzkutató gyűjtései, cédulái, tárgyi hagyatékának jelentős része); 2021 őszén Dávid Adéltól a sepsiszentgyörgyi szövőgyár gyűjteménye szempontjából érdekes iratok (Szopos János és Béla hagyaték), Éltés Katalintól az Éltés és Elczner családra vonatkozó családi gyűjtemény, Deme Gábertől a kovásznai Deme családra vonatkozó dokumentumok és Kovászna története szempontjából fontos jegyzőkönyvek, dr. Nagy Lajostól fotók és régi kéziratok, Antal Álmostól a sepsiszentgyörgyi dohánygyár építésére vonatkozó dokumentumok kerültek be gyűjtés vagy adományozás révén.

A *fotótéka* néhány tucat, Konsza Samut és család-

műhelyében készült, de kaptunk ismeretlen biedermeier arcképeket is, valamint egy olyan alkotást, amely a nagybányai festőiskola stílusjegyeit hordozza. A művek rongáltak, komoly restaurálásra szorulnak, de értékük így is rendkívüli, hiszen a székelyföldi kötődésű id. Vastagh György műveinek gyűjtése prioritás múzeumunk számára.

– A baróti Erdővidék Múzeuma bővítette a *Miniatűr történelem. Erdély története az őskortól a második világháborúig* ólomkatona- és makettkiállítás terepasztalát, különböző méretű figura és tereptárgy, ólomkatona és dioráma anyaggal. Tomsa Jolán baróti nyugalmazott tanítónő hagyatékából mintegy 100 oldal papír alapú dokumentum került a gyűjteménybe, elektronikusan tárolt, elsősorban Baróttal kapcsolatos fénykép pedig 1506 db. Gyűjteményfeldolgozás során elkészült 555 DocPat-leírócédula, amelyből 373 dokumentumé (gyászjelentők), 104 db néprajzi és 78 db történelmi tárgyé.

– A csernátoni Haszmann Pál Múzeumban is folyamatos volt a gyűjteménygyarapítás, az állagmegőrzési és restaurálási munka, amelyek zökkenőmentes elvégzését a múzeum mellett működő Csernátoni Népfőiskola műhelyében Haszmann Lajos, Haszmann László és Haszmann Gabriella biztosítják, akik mellett az idősebb nemzedék is részt vesz a munkálatokban. Haszmann Pál Péter elvesztése után Haszmann József maradt a népfőiskola irányítója.

2021-ben, azt követően, hogy a szentendrei skanzen két építész júliusban felmért egy középeresz székely házat, a múzeum munkatársai önerőből lebontották és elszállították Csernátonba az év végén, és a terv az, hogy eredeti állapotában újraépítsék. Ugyanígy Felsőcsernátonból is kaptak egy százéves házat, melyet 2022 tavaszán sikerült bevinni a múzeumba és elraktározni. A múzeum néprajzi, technikátörténeti és mezőgazdasági szerszámokat, gépeket magába foglaló gyűjteményei több további tárggyal is gyarapodtak, így rádiókészülékek, hanglemezek, öntöttvas kályha, stabilmotor, szecskavágó és apróbb néprajzi tárgyak kerültek be a gyűjteménybe.

Közel 6000 tárgyat sikerült az új vagyonegytárba bevezetni.

– A kézdivásárhelyi Incze László Céhtörténeti Múzeum gyűjteménygyarapodása ebben az időszakban a történelmi gyűjteményben 8 db; a néprajzi gyűjteményben 44 db; a képzőművészeti gyűjteményben 4 db, a fotótárban 47 fotó, összesen 103 tárgy.

A járvány home office időszakában az összes korábbi, leltárkönyvbe vezetett adatot is bevezették az egyésített vagyonegytárba: a történelmi leltárba 501 tételt, a néprajzi leltárba 2682 tételt, a képzőművészeti leltárba 540 tételt, a dokumentációs könyvtárba 1125 tételt, a fotótárba 1147 tételt. Digitalizálták MS Wordban a *Zsuzsi és Andris népviseletben* babaméretű viseletgyűjteményhez kapcsolódó 316 db levelet és a *Jóbarát* folyóiratban megjelent cikkeket. Az állandó kiállításban látható 244 babaméretű viselet fotója is elkészült. A digitalizálásra a májusban történt takarítás idején került sor.

– A zabolai Csángó Néprajzi Múzeum gyűjteménye a Kinda István Erdővidéken végzett terep- és adminisztrációs munkája eredményeként 2020-ban 7 festett ládával gyarapodott. Ugyanő működött közre 70 db festékes szőnyeg megvásárlásában 2021-ben. 2022-ben gyűjtés eredményeként egy, a Csángótelepről (Gyertyános) – illetve korábban Gyimesből – származó teljes női viseletet adott át leltározásra a zabolai egysegünknek.

3. Kiállítások, rendezvények, gyűjteményreprezentáció

Látogatottságunkat főleg a járványhelyzet alakulása határozta meg: a 2020-as évet például 80 százalékkal román ajkú érdeklődők. Általános tapasztalat a járvány kitörése óta a belföldi turizmus megerősödése, amelynek révén a korábbi anyaországi látogatókról átbillent a mérleg nyelve a romániaiak felé. A csernátoni részleg több ezer látogatót veszített korábbi rendszeres nagyrendezvények, mint a CseRnátoni BuRRogató ezévi elmaradása, valamint a nyári alkotótáborok korlátozása és a határok lezárása miatt.

Múzeumhálózatunkat a tárgyalt időszakban (2019. november – 2022. október) 64 768 látogató kereste fel, megoszlásuk a következő: a sepsiszentgyörgyi központot 6379, a MAGMA Kortárs Művészeti Kiállítóteret 3401, a baróti Erdővidék Múzeumát 2222, a csernátoni Haszmann Pál Múzeumot 35 054, a kézdivásárhelyi Incze László Céhtörténeti Múzeumot 15 898, a zabolai Csángó Néprajzi Múzeumot 1814 személy látogatta.

– A sepsiszentgyörgyi székhely szervezésében sorolhatók:

a. *Hagyományos rendezvények*

A *családi napok* sorában, a László Kálmán Gombászegyesülettel közösen szervezett Gombanapon 2019. november 9-én a nyári és őszi galambgombák (Russula nemzetség) voltak a főszereplők, 2020. október 3-án

a csiperkék (Agaricaceae), míg 2021. október 9-én és 2022. október 1-jén a helyszűke miatt a Kónya Ádám Művelődési Házban megtartva: az érdestinóruk (*Leccinum* nem), illetve *Fák és gombák*.

A Múzeumok Éjszakáján 2020. június 27-én, a virtuális térbe szorulva, csak a csernátóniak vettek részt, 2021. június 19-én pedig a székhely és a MAGMA Kortárs Művészeti Kiállítótér az Erdélyi Művészeti Központtal együtt ünnepelte, a járványügyi szabályozás betartásával. 18 és 23 óra között ingyenes nyitvatartással, előadásokkal, kiállításmegnyitóval, könyvbemutatóval és gyerekfoglalkozásokkal vártuk a képzőművészetre kíváncsi gyerekeket és felnőtteket. (3. ábra.) Azok között a látogatók között, akik mindhárom helyszínt felkeresték ezen az estén, értékes kiadványokat tartalmazó ajándéksomagokat sorsoltunk ki. 2022. június 23-án a Lábasházban és az Erzsébet parkban került sor a rendezvényre: minden időszakos kiállítása ingyenesen látogatható volt, a Codex Régizene Együttes *Mit bízik ez világ? 19. századi főúri muzsika* című koncertjével vett részt, utána Szőcsné Gazda Enikő *Maradok holtig hív testvéred... A Zathureczkyek családi levelezése* című kötetét Boér Hunor mutatta be, valamint Kós Károly sepsiszentgyörgyi épületei címmel pannókiállítás nyílt az Erzsébet parknak a Keleti Kárpátok Múzeuma előtti sétányán – az anyagot Kinda István szerkesztette, a grafikai tervezést Musát Arnold végezte. A napot tematikus kisvonatozás zárta, a Vadon Egyesület jóvoltából: Kós Károly sepsiszentgyörgyi épületeiről Török Áron építész mesélt. Előnyt élveztek azok a látogatók, akik a teljes rendezvényünkön részt vettek.

Nappali (mini)tábort 2021-ben és 2022-ben sikerült megszervezni. Az ilyen táboraink 10-12 éves gyerekeknek száltak, akik a csendes bíbelődésben, kitartó szöszmötölésben lelik örömeiket. Nem titkolt cél, hogy a hosszú évek alatt kialakított, hozzánk szegődött gyerekközöniséget megtartsuk, közösséggé formáljuk, szeretettel neveljük, és ismertessük meg velük kultúránkat, hagyományainkat, városunkat. A 2021. július 13–17-i, majd 27–31-i résztvevők a sepsiszentgyörgyi jeles épületeket, az Erzsébet park élővilágát, a negyvennyolcas emlékhelyeket, sepsiszentgyörgyi kiállítótereket ismerhették meg, a múzeumi munkatársak (Tóth-Bartos András, Lázár-Prezsmér Kinga, Éltés Barna), illetve meghívottak (Nagy Zoltán, Hosszú Zoltán, Gaál Zsuzsa) közreműködésével. A 2022. július 20–22-i *Csodakamrák* minitábor részletezése érzékeltetheti legjobban a székhely programjainak összetettségét, szakmai és emberi szépségét, a gyakran mögéjük szervezett intézményközi összefogást. Helyszínnek a múzeum egy Csíki utcai épületét, témául pedig a képzőművészetet választották. Csáki-Bartha Zonga és Vinceffy Orsolya múzeumpedagógusok úgy gondolták, hogy ezúttal színekkel, formákkal, anyagokkal kísérleteznek. A jelentkező gyerekek közül többen a foglalkozásaink évek óta visszajáró vendégei voltak. A minitábor délelőtti programjait egy-egy kirándulás, látogatás színesítette. Első nap a Vadon Egyesület jóvoltából kisvonatoztak Sugásfürdőre, ahol falmászásra is sort került. Második nap Lázár-Prezsmér Endre közbenjárásával moziba mentek, majd utolsó nap Vargyasi Melinda varróműhelyét keresték fel, ahol türelmes segédletével kulcstartók és karkötők készültek. Ebéd utáni foglalkozásainkon Lázár-Prezsmér Kinga restaurátor és Éltés Barna szobrászművész talált ki és vezetett le érdekes és a gyerekeknek újszerű tevékenységeket. Natúrkozmetikumok, batikolt szatyrok, emlékezetből, bekötött szemmel formázott szoborfejek készültek. A múzeumpedagógusok tündérüvegeket rendeztek be, növénylenyomatokat készítettek különböző technikákkal, fotókat vittek fa felületre, réz lemezre véstek, nem utolsósorban pedig az oldott, baráti hangulatot biztosították.

A kultúrákedvelő közöniséget korábban is koncertekkel, előadásokkal vártuk hónapvégi csütörtökönként a múzeumba, *A hónap műtárgya* sorozat keretén belül. Ezeken a napokon belépőjegy megváltása nélkül tekinthették meg a látogatók a soron lévő időszakos kiállításokat. 2019-től azonban ezt a hosszított nyitva tartással járó ingyenes programunkat a múzeumépületek rehabilitációja, a csomagolási, költöztetési munka, a személyzet ehhez kapcsolódó fokozott igénybevétele miatt felfüggesztettük. A járvány időszakában pedig a látogatók száma is érezhetően megcsappant. Erre való válaszként indult a honlapunkon és a facebookon egy újabb (online) ismertetéssorozat, *Tárgyak, történetek* címmel, amelyet a Néprajzi és a Régészeti–történelmi osztály valósított meg (lásd ott). *A hónap műtárgya* sorozatra 2022-ben válthattunk vissza, az egyes osztályok tárgyaival/stúdiókiállításával: *A Nemes Székely Nemzet ősi címere* (január); Éltés Barna: *Oszlop* (február); Somogyi Győző: *Kereszt, Bevonulás Jeruzsálembe, Pelikán* (március – szorosan kötődött az éppen látogatható időszakos kiállításunkhoz, és ez alkalomból díjaztuk ezredik látogatónkat és azt a pedagógust, aki a legtöbb diákját mozgósította ebben a hónapban, valamint Sántha Imre Géza bevezetője után beszélgetésre hívtuk a múzeumbarátokat Deák M. Riával és Deák Barnával); *A polgármester hagyatéka* (április); *A fotó mint műtárgy?* (május, egybekötve az *Egy korszak lenyomata. Válogatás Szigetvári Ferenc fotóhagyatékából* kötet Both Noémi Zsuzsanna és János Mihály művészettörténész általi bemutatásával); *A vizitka* (június); *Hiedelem, néphit* (szeptember); *Háromszék Gazdasági Egyletének ezüstérméje az Ezredéves Kiállításról* (október).

4. ábra *Lészen ágyú!* (Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2019. november 18.)

b. Vendégkiállításunk, rendezvényi szerepvállalásunk idegenben

A budapesti Hadtörténeti Intézet és Múzeummal közös, *Lészen ágyú! Gábor Áron rézágyúja* című vándorkiállításunk az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc Háromszéken őrzött emlékeit mutatja be, legértékesebb tárgya a Gábor Áron-ágyúk egyetlen megmaradt példánya, melyet további hatvan értékes műtárgy övez. Bemutatták eddig Budapesten társkiállítónknál (2019. november 18. – 2020. június 30.) (4. ábra), Szegeden (Móra Ferenc Múzeum, 2020. augusztus 14. – december 18.), Kecskeméten (Katona József Múzeum, 2021. május 25. – július 25.), Veszprémben (Laczkó Dezső Múzeum, 2021. október 6. – 2022. január 15.) (5. ábra), Nyíregyházán (Kállay Gyűjtemény, 2022. február 1. – március 8.), újra Budapesten (Várkapitányság, 2022. március 11. – június 12.), Makón (József Attila Múzeum, 2022. június 25. – szeptember 20.). A tárlat több mint 30 000 látogatót vonzott be. Tárgyai jövőben, már a felújított székhelyre fognak visszatérni, ahol 120 négyzetméteren lesz látható a *Géniuszok a hősök mögött – Az 1848/49-es szabadságharc Háromszéken* időszakos tárlat, amelyhez 2021-es pályázatunkra a magyarországi Nemzeti Kulturális Alap 25 000 000 HUF támogatást ítelt meg a *Magyar Géniusz Program* keretében.

2021-ben tértek haza Kolozsvárról az Erdélyi Református Múzeummal közösen rendezett, 2019. augusztus 18-án megnyitott, *Jönek, jönek, hogy vigyenek...* címmel a református szokásokat tárgyaló kiállítás tárgyai – az anyag mintegy 80%-a az SZNM gyűjteményeiből volt bevélogatva.

c. Saját kiállításunk, rendezvényünk itthon

A Bartók terem felújítás előtti utolsó rendezvényét 2020. február 28-án tartottuk meg: Zakariás Erzsébet *Képek könyve – Táj- és kultúrtörténet képekben* című kötetét a szerző és a kiadó jelenlétében Csáki Árpád történész mutatta be, méltatta Tamás Sándor, Kovászna Megye Tanácsának elnöke. A háromszéki származású, Kolozsváron élő néprajzkutató és színháztörténész könyve egy 2660 illusztrációból álló gyűjtemény. A képek forrása az 1853–1945 közötti magyar nyelvű budapesti sajtó, nagy táji monográfiák, illetve néprajzi szakkiadványok. Az összegyűjtött képek témájuk által mind a mai Románia területéhez kötődnek.

5. ábra *Lészen ágyú!*

(Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém, 2021. október 6.)

ban, tehát a kiállítás alapját is Székelyföld tárgyi öröksége képezte. Ez alkalommal azonban a műtárgyak nem a megszokott környezetükben kerültek közönségünk elé. A kiállítóterekben megelevenedő jelenetek a költözés előtti és utáni raktározási, restaurálási és szállítási körülményekbe, a múzeumi tárgyak mindenkori ritkos életébe engedtek betekintést. (6. ábra.) A kiállításhoz négyperces múzeumi imázsfilm is készült (forgatókönyv, forgatás, szerkesztés: Kinda István Both Noémi Zsuzsannával és Simon Józseffel, 2020).

2021-ben Március 15. tiszteletére jelentkeztünk új tárlattal (*A szabadság színeváltozásai*). Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc eseményeit és alakjait felidéző, az intézmény képzőművészeti és történelmi gyűjteményeinek műtárgyait egymással párbeszédbe állító kiállításon eddig soha be nem mutatott vagy újonnan vásárolt műtárgyakat láthatott a nagyközönség. Központi helyet foglalt el a nagyváradi születésű Miklóssy Gábor (1912–1998) festőművész több alkotása, ezek között is kiemelt szerepet kapott *Gábor Áron* című festménye, amely száz évvel az események után készült, és amellyel nemrég gazdagodott a múzeum képzőművészeti gyűjteménye. (7. ábra.) November 4-én az „Éltemet ha elpipáztam...” *A dohány története Háromszéken* időszakos kiállítást nyitottuk meg, a járványügyi korlátozásokra való tekintettel zártkörűleg – a tárlatot zöld igazolvány felmutatásával lehetett látogatni. (8. ábra.)

Könyvbemutatóra 2021. májusban került sor (Both Noémi Zsuzsanna: *A székely faluközösség nótáriusa. Imreh István élete és munkássága*), amikor a szerzővel Kiss Jenő nyugalmazott megyei könyvtárigazgató beszélgetett, majd szeptember 30-án *A kegyesség és/vagy reprezentáció. Erdély református öröksége* (Kolozsvár, 2017) című kiadványt ismertette Szöcsné Gazda Enikő – az Erdélyi Református Múzeumnak a reformáció 500 éves évfordulójára készített kiállításához Kovács Mária-Márta és T. Horváth Iringó művészettörténészek, valamint Tóth Levente és Ősz Sándor Előd levéltáros-egyház-történészek állították össze ezt a katalógust. Boér Hunor 2022. május 12-én ismertette Wanek Ferenc *Fordulópontok és meghatározó személyiségek Erdély altalajkincseinek megismeréstörténetében 1920 előtt* című tudománytörténeti tanulmánykötetét (Scientia, Kolozsvár, 2021).

Múzeumpedagógusaink szervezésében, a *Múzeumi háztűznéző* sorozat munkatársainkat vitte el tárlat-látogatásra a sepsiszentgyörgyi kiállítóterekbe: az Erdélyi Művészeti Központban 2021. március 24-én az *In memoriam Kántor Lajos* tárlaton Bordás Beáta igazgató vezetett végig, június 3-án Jakobovits Márta kerámiaművész kiállítását ismertette Éltes Barna, szeptember 2-án Kopacz Mária- és Baász Imre-kiállításainkon vehettünk részt; november 26-án a *Paralel* című kiállításon.

A *Kalandozó múzeumpedagógia* 2020. november 20-án egyéni játékra hívta a gyerekeket. A hely- és múzeumtörténeti vetélkedő során a Facebook-oldalunkon öt, kétnaponta közölt feladatot kellett megoldani, az első Kós Károly mellszobrát kerestette meg az SZNM kertjében, talapzatánál Kós egy dobozba rejtett versikéjével – a hozzá tartozó illusztrációhoz hasonlóan kellett lerajzolniuk a múzeum épületét, és székely kapukat is szemügyre kellett venniük a múzeumkertben. A játékos kvízek a múzeumépítés történetéhez, gyűjteményeinkhez kapcsolódtak, Kós Károly más sepsiszentgyörgyi épületeit is megismertették. 2021. május 10-én online nézhettük meg Csáki-Bartha Zonga *Visszatekintő* kisfilmjét a Madarak és fák napja rendezvényeinkről, a tizedik évben.

2021. május 26-án és szeptember 29-én a Mikes Kelemen Főgimnázium pedagógusaival (Sylvester Anikó, Koós Kinga és Kovács Anikó) való partnerségben valósult meg múzeumpedagógiai projekt (*Historic*

Ezt követően már csak egyetlen belső rendezvényre került sor a főépületben: 2021. január 15-én mutatta be a munkaközösségnek SZNM-arculattervét Boér Sebestyén (jelenleg: Classmate Studio, Budapest–Glasgow–Helsinki).

A székhely felújítása idején az időszakos kiállításokat a sepsiszentgyörgyi Lábasházban szerveztük, ugyanott könyvbemutatókat tartottunk, kiállításokat, előadásokat, kamarazene-hangversenyeket fogadtunk. 2020. augusztus 12-én nyitottuk meg az első kiállításunkat, az emeleti termekben: a *reNovatio* Kinda István ötlete alapján, az SZNM-ben zajló háttérmunkákba, illetve a küszöbön álló épületfelújítást megelőző hároméves „költözés” minden napjaiba avatta be a látogatót. Ahogy a múzeumban zajló tevékenységek egészének, úgy a költözésnek is az intézmény félmillió műtárgya állt a középpontjában.

Sites and Cultural Heritage in Covasna County) – egy angol nyelvű vetítettképes előadás Sepsiszentgyörgy műemléképületeit tárgyalta, ezt egy magyar nyelvű tematikus sétá követte a városban. Sepsiszentgyörgyi tanintézményekkel való együttműködésben, több száz gyerek vett részt foglalkozáson *A szabadság színeváltozásai*, valamint a Somogyi Győző: *Magyar hősök arcképcsarnoka* című tárlatokon. A Hófehérke Napköziotthon óvodapedagógusai (Bedőházi Emese, Buksa Éva és Benkő Orsolya), valamint a Székely Mikó Kollégium pedagógusai (Szakács Ágnes, Gál Éva, Urbán Laura) meghívására intézményeikben tartottunk *Meleté* címmel zenés múzeumismertetést.

2022-ben zsűritagként is jelen voltak a múzeumpedagógusaink több sepsiszentgyörgyi versenyen: február 4-én *Köszönet- és üzenetrajzok* (Megyei rajzverseny a Hófehérke Napköziotthonban), május 25-én *Híres festők gyerekszemmel* (Gulliver Napköziotthon), június 9-én *Elek Apó cimborái. Háromszéki óvodások megyei mesemondó találkozója* (Benedek Elek Napköziotthon).

– A Könyvtár rendszeresen logisztikát biztosít a múzeum közművelődés-célú szövegmunkájához is, de tervezni ezúttal csak a Lábasház egyik stúdiókiállítását tervezte: *A polgármester hagyatéka* (2022. április műtárgya) a gyűjteményének legrégebbi azonosított, Sepsiszentgyörgy várossal egyidős darabja, Gödri Ferenc – a várost urbanizáló polgármester és múzeumi választmányi elnökünk – útján hozzánk került, a 15. század első feléből származó, erdélyi kottás töredék, amelynek liturgikus énekei a Vártemplomban – az akkori Szent György-templomban – is megszólalhattak a Pünkösöd utáni vasárnapon.

2019. november 2-án Sepsiszeremjén, a Szeremja és Görgő Egyesített Közbirtokosság Cs. Bogáts Dénes- emlékestjén a Könyvtár szervezte és moderálta a féltucat szakmai hozzászólást/előadást. A múzeum társkiadásában megjelent *Szentanna* (szerk. Boér Hunor – Tamás Sándor, Sepsiszentgyörgy, 2019) képiábrázolás- és szöveggyűjteményt több helyszínen bemutatták a tárgyalt időszakban; Boér Hunor 2022. március 29-én Kolozsváron is ismertette Wane Ferenc már említett kötetét.

Székely István *Chronicájának* [Krakkó, 1559] újabb hasonmás kiadása az SZNM példányának megkerülése kapcsán, az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) és az SZNM közös rendezvénye hatására, a két intézmény szakvéleményét is kikérve jelent meg (Kossuth, Budapest, 2019). A gyűjtemény legnagyobb értékének, az Apor-kódexnek a zsolnárfordításait Korompay Klára olvasóbarát változatban is kiadta (*Apor-kódex: Ómagyar zsolnárok*, Balassi Kiadó, Budapest, 2021), a kódex pedig bekerült a nívós *Mănăstiri și biserici din Transilvania, secolele XIII–XVIII*, II (Ana Dumitran – Daniel Dumitran – Ciprian Firea – Mihaela-Sanda Salontai; coord. Păr. Iustin Marchiș, Mănăstirea Stavropoleos, București, 2022) kötet értéktárába. Egy Lázár János-kötetünket (*Versus mnemonici...*, Nagyszeben, 1769) a Taskenti Új Egyetem latinós térinformatikai szakembere méltatta a nemzetközi szakirodalomban (Nikita Murzintcev: Popma's Monolingual Dictionary of Latin Synonyms, *Lexikos*, XXXII, Stellenbosch [Dél-Afrikai Köztársaság], 2022, 360). Szőcsné Gazda Enikő közvetítésével a Könyvtár Kós Károlyék ismert röpiratával, egy térképpel és négy kisnyomtatvánnyal járult hozzá 2020-ban a *Trianon tárgyi emlékei* című adatbázishoz is (a *Kiáltó Szó* Kósnak a saját, személyesen korrektúrázott példánya; a Nemzeti Tanács Erdélyi bizottságának háromnyelvű felhívása 1919. évi; a „gyászjelentő” 1940-es). 2021-ben digitalizálták egy 2007-es kiadványunkat is (Demeter Éva: *A ház címere – háztetődíszek*, SZNM – SZNM Alapítvány).

– A Régészeti-történelmi osztály a *Lészen ágyú!* vándorkiállításon, a *Tárgyak, történetek* sorozat öt részén (2020: *Madonnás lobogó 1848-ból; Kovászna megye szocialista címere; Emlékek a polgári turizmus korából a Székely Nemzeti Múzeumban*; 2021: *Múltidéző múzeumi csemege; A Székely Nemzeti Múzeum részvételi oklevele az 1900. évi párizsi világiállításról* – kurátor Tóth-Bartos András) és a székhely stúdiókiállításainak egy történelmi műtárgyán kívül elsősorban a Lábasház két nagyobb kiállításának társszervezésével kapcsolódott be a művelődési programjainkba: 2021. márciusban Tóth-Bartos András társkurátora volt Éltes Barna és Sántha Imre Géza mellett *A szabadság színeváltozásai* című időszaki tárlatnak, és Szőcsné Gazda Enikővel ő szervezte a novemberi dohánytörténelmi kiállítást is (*„Éltemet, ha elpipáztam...”*), ahol többek között először került sepsiszentgyörgyi kiállításra a történelmi gyűjtemény pipakollekciója. Munkatársai 2021-ben a múzeum által szervezett nappalitábor-foglalkozásba is aktívan bekapcsolódtak.

Tárgyakat kölcsönöztek továbbá a Maros Megyei Múzeum első világháborús kiállításához és a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeumnak a fehéregyházi csatát bemutató kiállításához. A gyűjtemény három, Tóth-Bartos András által leírt bankjeggyel járult hozzá a *Trianon tárgyi emlékei* című 2020-as adatbázishoz is. Bekapcsolódva a budapesti Néprajzi Múzeum által indított *Hungaricana Creativ Commons* műtárgy-digitalizációs projektbe, 2020–2021-ben a gyűjteményekből 300 műtárgy leírása készült el nemzetközi adatbázisok, mint az *Europeana* számára.

– A Néprajzi osztály a *Tárgyak, történetek* sorozat 2020-as kilenc részén (*Egy mókás feliratú magyarói varrottas a Székely Nemzeti Múzeumban; A vājling; Datki fejfák; Szerelmi levélalbum a millennium időszaká-*

6. ábra reNovatio

(Lábasház, Sepsiszentgyörgy, 2020. augusztus 12.)

Hidden Treasures című kiállítás, amelyhez a kerámia anyag válogatását és azonosítását Szőcsné Gazda Enikő végezte. A Székelyföldi népi mesterségek vándorkiállítását a következő helyszíneken nyitotta meg szakmai vezetéssel Kinda István: Városi Képtár, Kovászna (2020. szeptember 1.); Művelődési Központ, Bodzaforduló (2020. november 4.); Vigadó Művelődési Ház, Kézdivásárhely (2021. február 8.); Erdővidék Múzeuma, Barót (2021. március 23.).

Both Noémi Zsuzsanna és Szőcsné Gazda Enikő a fotótéka kezelőiként közel 2600 fényképfelvétel kikeresésével, ajánlásával, küldésével, digitalizálásával segítettek az erdélyi tudományos könyvkiadást, a médiát, filmkészítést, valamint a múzeum és más intézmények (pl. a Balassi, új nevén Liszt Ferenc Intézet) kiállításait. Fontosabb ilyen kiállítás a Maros Megyei Múzeum említett első világháborús kiállítása volt, a hatolykai Potsa-kiállítás, a Román Irodalmi Múzeum kiállítása népi mesterségek archív fotóival, a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum „Keresztes-háza”. Ugyanide, a skanzen csíkszentsimoni házához Szőcsné Gazda Enikő adatolt nagyszámú tárgyat. Both Noémi Zsuzsanna 2022. október 29-én Nagenyeden is bemutatta Jánó Mihállyal a Szigetvári-hagyaték válogatásának katalógusát. Ugyanő Szőcsné Gazda Enikővel a *Hajónapló* internetes újság 2020. júniusi interjújában (készítette Györgyei Szabó Magdolna) ismertették is a Székely Nemzeti Múzeum fotótékáját, *Székelyföldi vintázs* címen (<https://hajonaplo.mal/muzeumok/szekelyfoldi-vintazs.html>). A Néprajzi Múzeummal együttműködésben (*Hungaricana Creativ Commons* program) 2020–2021-ben 50 db néprajzi tárgy került digitális feldolgozásra nemzetközi adatbázisok számára, mint az *Europeana*. A múzeum részéről Szőcsné Gazda Enikő részt vett a budapesti Néprajzi Múzeum *Trianon tárgyi emlékei* című adatbázisának az építésében is (<https://trianon.neprajz.hu/neprajz.start.php>; 2020), amely még két további budapesti intézmény (Magyar Nemzeti Múzeum, Hadtörténeti Intézet és Múzeum) anyagára támaszkodott: múzeumunk 23 tételes hozzájárulásából 13 fotó és egy képeslap a fotótéka anyagából került felhasználásra.

További külső szerepvállalásként, Kinda István szakmai kurátorságával valósult meg három jó hírű székelyföldi állandó kiállítás és egy időszakos nemzetközi: *Mysteria Residentiae Rhédey* (Erdőszentgyörgyi Rhédey-kastély, valójában már 2019. szeptemberre); *Varjúvár kincse. Állandó kiállítás a nagyajtai vártemplom bástyáiban* (2022. júniustól – ehhez a kurátor egy filmje is kapcsolódik: *Nagyajta folklórja – Pozsony Ferenc; Költő Ágnes balladája – Toók Katalin; Nagyajta mondája – Fekete Levente*); *1680 reloaded* (Olaszteleki Daniel-birtok, interaktív kiállítás 2022. szeptembertől), valamint a budapesti Hungexpón megrendezett *Egy a Természettel. Vadászati és Természeti Világkiállítás* Kárpát-medencei pavilonja, amelyben a Vadon Egyesület nyolc ország magyar vadászati kultúrájának összegzését nyújtotta, és a múzeum két tárggyal is részt vett rajta (2021. szeptember 27. – október 14.).

– Éltes Barna és Sántha Imre Géza társkurátorai voltak a 2021-es *A szabadság színeváltozásai* kiállításnak, és a sepsiszentgyörgyi Gyárfás Jenő Képtár rendezvényeként nyílt meg, és nyílt meg így a Lábasház Pincegalériájában 2021. november 5-én Rizmayer Péter *Utolsó vacsora* című képzőművészeti kiállítása, majd december 17-én Baab József *Visszaveszem a nevemet* című tárlata.

2022. február 24-én, illetve március 25-én Éltes Barnának szobrászművészként nyílt kiállítása, *Fent, illetve Lent* címmel – előbbi tárlaton a plasztikák függőleges tengely mentén rendeződnek, utóbbinak a neve is *bőjt* jelentésű angolul, tudatosan a szakrális művészethez kapcsolódnak; július 21-én nyitották meg Albert Levente sepsiszentgyörgyi képzőművész *Metaformák* című kiállítását – Albert Levente, aki jelenleg a sepsi-

ból; *A székelykeresztúri kapu – azaz a Székely Nemzeti Múzeum „ellenség által okozott” hadi kárai; Palatábla, palavessző az 1940-es évekből; Szombatos kendő a 19. századból; „Forradalmi” tányérok Tordáról; Képek Háromszék múltjából* – hetük kurátora Szőcsné Gazda Enikő, egyé-egyé Both Noémi Zsuzsanna és Kinda István) és a székhely 2022-es havi műtárgy- és stúdiókiállításainak néprajzi/fotótéka alkalmain kívül a már említett 2020. augusztusi *reNovatio* (szakmai kurátor: Both Noémi Zsuzsanna és Kinda István) és 2021. novemberi *„Éltemet, ha elpipáztam...”* (szakmai kurátor: Szőcsné Gazda Enikő és Tóth-Bartos András) kiállításban vett részt.

2022. augusztus 24–25-én Bázelen nyílt meg a Kulturstiftung H. Geiger szervezte *Transylvania's*

szentgyörgyi *Háromszék* független napilap fotóriportere, 1986-tól rendszeresen állít ki vegyes technikával készült grafikát, installációt, festményt hazai és nemzetközi tárlatokon. Augusztus 18-án tizenhat magyarországi és székelyföldi képzőművész a felsőcsernátoni Malomkert júliusi, *Miszla Art@Csernáton* alkotótáborában született munkáit állította ki a Lábasházban; szeptember 30-án Szelényi Károly fotóművész *Magyar koronázási jelvények* című kiállítását a sepsiszentgyörgyi Kónya Ádám Művelődési Házba szervezték; október 4-én a Lábasház Pincegalériájában Gerber Pál festőművész *Ami lehúz és ami fölemel* című tárlatának megnyitójára került sor; október 5-én Mettrai Pongchomporn thaiföldi művésznek, a 6. Székelyföldi Grafikai Biennálé fődjásának kiállítása nyílt meg ugyanott, az emeleten.

Sántha Imre Géza is segítette Bálint Gábor-stúdiumaiban a budapesti Obrusánszky Borbálát, illetve Mudry Pétert és Sipos Kornélt (anyaggyűjtés tanulmányhoz, illetve filmhez).

– A sepsiszentgyörgyi MAGMA Kortárs Kiállítótér művészeti eseményei a tárgyalta időszakban és két nappal korábban:

2019. október 29.: *Művészet, design és fenntarthatóság az iskolában*, a *Bauhaus Play project* keretében. Párbeszéd a játék, a művészet és a kísérletezés fontosságáról és szükségességéről az iskola terében. November 23.: *A „világ összegyűjtésének” médiumai. Terek, kapcsolathálók, lokalitás* című interdiszciplináris konferencia a Magyar Tudomány Napja alkalmából, az Erdélyi Magyar Filozófiai Társaság Tanulmányi Napok sorozatának sepsiszentgyörgyi regionális rendezvénye. A konferencia célja a különböző hazai és külföldi tudományos műhelyekben tevékenykedő szakemberek szakmai tanácskozása, bekapcsolni a filozófia művelését a helyi kulturális élet fejlesztésébe és az urbanisztika előtt álló feladatok megoldásába. 2019. december – 2020. január: *A Duet(t) öt* egy művészeti és kutatási rezidensprogram keretén belül interdiszciplináris, intergenerációs és interetnikus párbeszédet valósít meg – a marosvásárhelyi ARTeast Alapítvány létrehozásának 20. évfordulója alkalmával szervezett DUET(T) rendezvénysorozat az azonos nevű 2003-as projekt folytatása és felfrissítése.

2020. február 7-én Cséfalvay András *Jövnök a sivatagban* című kiállítása Szalai Borbála által, videóüzenet révén nyílt meg. Március 11–31. között sajnos a közönség számára zárva tartottak, a járványügyi intézkedéseknek megfelelően. Áprilisban a MAGMA 10 éves évfordulóját ünnepelte volna, ha a világjárvány meg nem akadályozza. Július–szeptember: ugyancsak a járványhelyzetre reagálva, *„a gyűjtemény A (soha véget nem érő) készenléti állapot idején* címmel kínáltak egy válogatást olyan, a MAGMA gyűjteményében lévő alkotásokból, amelyek különböző témákban, az elmúlt időszakban mindannyiunk által megélt bizonytalan krízishelyzetre reflektáltak. Szeptember–október: *Retusált Erdély – Tájképek és képzettársítások*, ennek megnyitójára a MAGMA bejárata előtt került sor, és a kiállítóterekben csak korlátozott létszámban lehetett tartózkodni, stb. 2020. október 20-tól átmenetileg újra zárva tartottak. 2020. november – 2021. január: *Befejezett jövő #1/Future perfect #1*. Olyan alkotók, mint Ciprian Mureșan, Șerban Savu, Matei Bejenaru, Manuel Pelmuș, Mona Vătămanu, valamint Florin Tudor, Monotremu (Laura Borotea és Gabriel Boldiș), Miklósi Dénes és Miklós Szilárd, Kispál Ágnes Evelin és Kispál Attila, az Ecsetgyár kurátorainak bátorítására egy-egy olyan lépésre kötelezik el magukat, amely visszahelyezi őket a helyi közösségekkel és tételekkel való munka logikájába, a fiatal generáció művészeinek kiválasztása és ezek kiállításainak szervezése által. Ezt követte a 2021. márciusban online megnyitású, *Kikapcsoltan – Bekapcsoltan 2 / 30 ÉV ARCHÍVUMA* című projekt, az ARTeast Alapítvány archívumának digitalizálásából és annak publikálásából: elérhetővé váltak a kiállítási katalógusok, prospektusok, nyomtatványok, sajtóközlemények, videóanyagok, levelezés a művészek és szervezők között, beszélgetések és interjúk felvételei, stb. A B5 Stúdió, illetve éppen a MAGMA Kortárs Művészeti Kiállítótérben található tárgyi dokumentumok és műalkotások Bartha József képzőművész 30 éves egyéni, illetve az ARTeast Alapítvány 20 éves fennállásának keretében történő művészetszervezői és kurátori tevékenysége során keletkeztek. Március 23-tól újra bezártak átmenetileg, és csak májusban nyitott újra a *Kikapcsoltan – Bekapcsoltan 2*.

2021. június–augusztus: *Az Elmult jelen – A romániai magyarok 1989–90-es rendszerváltása* kiállítás három korszakot, a kommunizmus és az 1989-es forradalom idejét, valamint a rendszerváltás évét dolgozta fel. Míg a weboldal idővonala az 1944 utáni „nagy” történelmi eseményeket listázta, és politikatörténeti szempontokat helyezett előtérbe, addig a kiállítás inkább a hétköznapi, a történelmi eseményeket átélő ember tapasztalataira épített, és azokat fordította le bejárható terekre és felületekre, archív képek és a korszakot feldolgozó kutatások dokumentációjának a mozgósításával. Szeptember–október: *A Befejezett jövő #3 – A Fotografikus_01* című kiállításra a felkérés Mihai Iepure-Górski és Răzvan Anton művészekről érkezett, akik dicséretes módon fáradoznak azért, hogy az Ecsetgyár független és profi kortárs művészeti intézménnyé válhasson. Ők ismert romániai művészeket és fiatalabb kortársaikat kérték fel arra, hogy a *Befejezett jövő / Future Perfect* gyűjtőfogalma értelmében, egy kiállítás keretében problematizálják a generációs viszonyokat, illetve

a romániai független művészeti közeg kihívásait. 2021. október – 2022. január: *A Photoessential? Kamera nélkül készült fotográfiák* című egyéni kiállítást Balázs Kata művészettörténész kurátor nyitotta meg, Várnagy Tibor (Budapest, 1957) az „alternatív” törekvések képviselőjeként az utóbbi évtizedek magyarországi művészeti életének meghatározó szereplője, aki kamera nélkül készült, illetve kísérleti fotóiból mutatott be válogatást. A megnyitó része volt a Sepsiszentgyörgyön megrendezésre került VISOR Székelyföldi Fotófesztiválnak.

A *Facing the River* interaktív audiovizuális installáció Kovács-Vajda Bence és Kuszto Júlia fiatal művészek első közös munkája, melynek kurátora Ádi Brigitta volt. Az alkotás bemutatójára 2021. december 6-án és 27-én került sor, majd a *Befejezett Jövő #5 Újratöltve* című csoportos kiállításnak is részét képezte. Az installáció *A művészet mindenkié* program keretén belül jött létre, Sepsiszentgyörgy Megyei Jogú Város Tanácsának támogatásával. Következő programként, *Luxus Vektor* címmel, Sugár János képzőművész alkotásaiból (installáció, digitális print, ready-made, stencil, átalakított tárgyak, filmek, videók) mutatott be a MAGMA egy bő válogatást az 1980-as évektől napjainkig. A megnyitó akcióra 2022. január 18-án került sor, mely alkalomból a művész elkészítette egy 1983-as, *Magyarország a tiéd lehet* című munkájának replikáját. A közönség most először olvashatta Sugár 2003-as, az *Időjárőr* című projektje során keletkezett teljes szöveganyagát, a kiállítás apropóján megjelent kötetben – a projekt a *Gravitáció – Moszkva Tér* című csoportos köztéri kiállítás keretén belül jött létre, a Ludwig Múzeum Budapest – Kortárs Művészeti Múzeum rendezésében. Március 17-én Bordács Andrea (esztéta, műkritikus, független kurátor, a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem BDPK Vizuális Művészeti tanszékének docense és tanszékvezetője) a *Műzsák lázadása – Válogatott írások nőművészekről és női művészekről* című, 2021-ben megjelent könyvét mutatta be Ungvári-Zrínyi Kata műkritikus és kurátor jelenlétében. A szerző kiemelt kutatási területe a nőművészet, a kötet is a korábban publikált, ilyen nézőpontú tanulmányaiból válogat.

Răzvan Anton és Mihai Iepure-Górski, a kolozsvári Ecsetgyár művész-kurátorai felkérésére a MAGMA a *Befejezett Jövő projekt #5* kiadására olyan, a régiókból származó fiatal művészek (Bede Kincső, Fejér Bernadett, Kuszto Júlia, Mihai Șovăială) egy-egy alkotását, alkotássorozatát válogatta ki a kolozsvári Tranzit Ház emeleti kiállítótere számára, akiknek a művészi gyakorlatában a fotográfia mint elsődleges médium szerepel, vagy műveinek egyik alkotó elemeként van jelen. A kiállítás a Galériák Fehér Éjszakája országos rendezvénysorozat részeként nyílt meg 2021. október 15-én, és két hétig tartott nyitva. Anyaga és annak egy bővített változata *Befejezett Jövő #5 Újratöltve* címmel volt látható 2022. április–júniusban Sepsiszentgyörgyön. A kiállítók ezúttal Ádi Brigitta, Bakcsi Kata, Bede Kincső, Fejér Bernadett, Kovács-Vajda Bence, Kuszto Júlia, Nagy Bea, Mihai Șovăială voltak, és az esemény része volt a 29. Szent György Napok rendezvénysorozatnak. A tárgyalt időszakhoz még a *Leltár miatt NYITVA!* (szeptember 7–30.) és a *NAG // SZELENYI KÁROLY – Bevezetés a színtanba* (szeptember 30-án) tartozik, majd a 7. Székelyföldi Grafikai Biennálé keretében október 6-án megnyitott, Baász Imre: *A madár él – Tanútörténetek és a nyomtatás gondolata* című kiállítás, amely egy Baász Imre-portrét próbál összerakni, kiegészítve az ehhez a szellemi tradícióhoz tartozó kortárs művészeti projektekkel. Baász hagyománya gyakorlati, alkalmazott jellege által fontos része a közelmúlt történetének, nem véletlen, hogy a kiállításához a részvevő alkotókon kívül számos barátja, közeli ismerőse hozzájárult. Végül Az *IDŐJÁRŐR – Sugár János projektje a 8. pulzArton* (október 9–16.) és *A doku.RETUS 2022 – Városi intervenciók* (október 21-től) következtek.

A MAGMA mozgása kettős. Egyrészt a mélyben lappangó forrongás, alakulás, szerveződés, másrészt pedig, időről időre, felszínre törés, erupció. A kiállítóter alagsori terében 2020-ban kialakított műhelyterem 2021 ősztől végre elnyerte tervezett rendeltetését, és az *#animagma* tehetséggondozó program – melynek célja a digitális kompetenciák elmélyítése – keretén belül a 2021/2022-es tanévben heti két, összesen 48 alkalommal 11 diák mélyíthette el vizuális művészek vezetésével és kortárs vizuális művészeti eszközök segítségével a digitális kompetencián alapuló tudását, valamint 2022 tavaszán egy egyhetes intenzív alkotótáborban is részt vettek Kommandón. A kreatív gyakorlatok során készült alkotásokból 2022. július 8-án *Valaki beenged?* címmel nyílt kiállítás a MAGMA Kortárs Művészeti Kiállítóterében, ekkor a diákok által készített *MMMOOB* című animációs rövidfilm premierjére is sor került. A program műhelyvezetői: Hátszegi Zsolt, Kispál Attila, Kispál Ágnes Evelin, Koter Vilmos, W. Szabó Rákhel vizuális művészek voltak, kiemelt támogatója a Nemzeti Tehetség Program, a Miniszterelnökség Családokért felelős tárca nélküli minisztere. A tábor az SZNM támogatásával jöhetett létre.

A kiállítóter honlapja (magma.ro) a romániai Nemzeti Kulturális Alap (AFCN) támogatásával, 2020-ban újult meg, és folyamatosan bővül, a korábbi események dokumentációjával is.

– A baróti Erdővidék Múzeumában az első hónapokat a Tortoma Önképzőkör rendezvényei uralták, Demeter Zoltán művelődésszervező és Hoffmann Edit szervezésében. 2019. november 5-én *Népfőiskolák*

7. ábra *A szabadság színeváltozásai* – Miklóssy Gábor: *Gábor Áron* (Lábasház, 2021. március 15.)

a közösség szolgálatában címmel Balla Zoltán (Székelyudvarhely) tartott helyzetfelmérő és -értékelő, vitaindító előadást; 12-én *Barangolás Barcaságon – Erdély keleti kapuja* címmel Kovács Lehel István (Négyfalu), aki vetített is; 19-én a *Székelyföld közössége szolgálatában – Csíkszeredai Főkonzulátus* meghívottja Fodor Tamás konzul volt; 26-án *Száz csapásra egyet: baktériumvadászat Székelyföldön* címmel Máthé István biológus (Csíkszereda) tartott vetítéssel egybekötött előadást. December 3-án *Mozgássérült hétköznapiak tabuk nélkül* címmel beszélgettek Nyikó Anetta programozóval (Székelyszáldobos–Marosvásárhely) és Oláh Attila parakerékpárossal (Kézdivásárhely), Kolumbán Sándor gitáros-énekes (Bardoc) közreműködésével; 10-én a *Hunyad megye történeti értékei* előadást Kán Gazda Gergely (Déva) tartotta, és Dulinszky László dévai fényképész alkotásait is láthatták. 2020. január 14-én *Új-Zélandi vulkánok nyomában* címmel Soós Ildikó geológus (Brassó–Budapest) tartott vetítettképes előadást; február 4-én *Portugália: hagyományok, ízek és színek* címmel Szakács Enikő (Málnás); 11-én, a Házasság Hete Háromszéken keretében a *Kapcsolatban egy életen át: a házasság* meghívottai Antal Ildikó és Attila családterapeuták (Csíkszereda) voltak; 18-án a Rádiózás Világnapja alkalmából (amely valójában 13-án volt) *Mindenütt jó, de a legjobb itthon rádiózni* címmel került sor beszélgetésre Máthé Kincsővel (Friss FM, Sepsiszentgyörgy) és Szakács-Kádár Juliannával (Régió Rádió, Barót). 25-én, az önképzőkör 20. születésnapjára, 505. találkozóján 20 év *Fókusz és Tortoma – önképzés Erdővidéken* címmel beszélgettek Demeter Zoltánnal, Hoffmann Edittel és Demeter Lászlóval, a szervezőkkel – a házigazda szerepét így Tatár Zsuzsanna nyugalmazott magyartanár vállalta. Március 3-án *Fül-orr-gégészeti betegségek, érdekességek, hasznos tanácsok* címmel dr. Barabás Márta Andrea fül-orr-gégész szakorvos (Sepsiszentgyörgy) tartott vetítettképes előadást; 10-én *Számok, képletek, szavak, avagy a verselő matematikus* címmel Bencze Mihály (Csernátfalva) volt a meghívott. Ezt követően azonban, a járvány közben már csak egyszer került megrendezésre a múzeumban az önképzőkör, szeptember 15-én, amikor Székely Árpád földrajztanár (Székelyudvarhely) vetítettképes előadással egybekötve ismertette *A történeti Erdély* című túrakalauzát és térképét. A továbbiakban a Tortoma Önképzőkör a Barót Városi Művelődési Házban (BVMH) folytatta tevékenységét.

2019. november 19–24. között a Gaál Mózes Közművelődési Egyesület társszervezésében szervezték meg a XXVII. Erdővidéki Közművelődési Napokat. 20-án a múzeumban került bemutatásra a 2019. tavasszal és ősszel szervezett, Orbán Balázs nevét viselő, dokumentarista fotótáborok anyagából válogatott fényképtárlat, megnyitó beszédét P. Buzogány Árpád mondta (Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont – HMHF). A következő múzeumi rendezvények házigazdája Hoffmann Edit volt: 2020. február 14-én *Mire készül a gazda Télutó havában* címmel Cséki Péter állattenyésztő mérnökkel (Bibarcfalva) beszélgettek a Cséki Major életéről és terveiről. Március 13-án *Ideje van a mozgásnak* címmel Sibianu Andrea gyógytornász (Sepsiszentgyörgy) témája az egészségmegőrző mozgás felettlébb szükséges volta volt.

A világjárvány ekkor ellehetetlenítette a rendezvényeket, és június elején kinyitottak ugyan, de a múzeumlátogatók nehezen tértek vissza. Augusztusban ugyancsak Hoffmann Edit kezdeményezett *Kik éltek, hogyan éltek Baróton?* címmel a kertbe találkozásokat, kiemelten hívva és várva mindazokat, akiknek

a három utca bármelyikéhez valamilyen emlékükhöz fűződik, esetleg éltek is ott, akár ők, akár szüleik, nagyszüleik, rokonaik, és az emlékek minél jobb felidézéséhez fényképek is előkerültek: 11-én a Gát, a Kulcsár és a Híd utca, 18-án a Kossuth Lajos utca felső része, a Felszeg (a Keserű Mózes utca felső végét is beleértve), a József Attila vagy Józsa és az Antal utca, később pedig, szeptember 8-án a Kossuth Lajos utca középső szakasza, a Kis (ma Ady Endre) és az Egyed utca került sorra. Augusztus 25-én *Népdalaink bűvöletében* címmel beszélgettek a baróti Bujka Énekegyüttes tagjaival megalakulásuk körülményeiről, munkájukról, a népdalhoz való kötődésükről, terveikről.

2020. augusztus 26-án *A buták versenye* című bábelőadás a hat évnél nagyobb gyerekeknek szólt; október 20-án a Magyar Festészet Napja (október 18.) alkalmából online közvetített kiállításmegnyitót tartottak közösségi oldalukon (facebook.com/Erdővidék Múzeuma). A Bodosi Dániel baróti festőművész munkáiból rendezett kiállítást a művész lánya, Darvas Anna Mária nyitotta meg. A járványügyi megszorítások miatt munkanapokon 9–15 óra között egyénileg vagy legtöbb ötszemélyes csoportokban fogadtak tényleges tárlatlátogatókat. 2021. január 22-én ugyancsak online közvetített beszélgetésre került sor a múzeum közösségi oldalán, *A kultúra nem egy álom tárgya, a kultúra a mindennapok megélése* címmel. Meghívtuk Benedek-Huszár János, Barót polgármestere volt. Május 14-én is online hívták a Diakónia Keresztény Alapítvánnyal közös előadásra az érdeklődőket, és Kiss Gabriella mentálhigiénés szakember (Gyulafehérvár) *A demenciával/Alzheimer-kórral élő idősök személyközpontú gondozása. Honnan meríthetünk erőt?* címmel kezdeményezett és vezetett beszélgetést, bemutatva a *Demencia és a család* című kötetét, valamint bevezetve az Alzheimer Café erdélyi mozgalmának alakulástörténetébe. 25-én Zsigmond Aranka festőművész (Nagybacon–Székelyudvarhely) kiállítását nyitotta meg Lőrincz Ildikó (HMHF, Székelyudvarhely), közreműködött a baróti Bujka Énekegyüttes és Kékesi-Keresztes Lujza magyartanár (Nagybacon). Szeptember 14-én Benkő Emőke mutatta be a Tortoma Könyvkiadó gondozásában megjelent *Magyar nyelv – Madárnyelv* című kötetét; 17-én *Lelki egészség természetesen* címmel Balázi Ágnes (Sapientia EMTE) tartott foglalkozást felnőtteknek természet inspirálta önismereti műhelyen. Novembertől 2022. január végéig a baróti Albert Attila időszakos fényképkiállítását tekinthették meg a látogatók (*Életképek Hollandiából Albert Attila szemével*).

2022. februárban sor került az első gyermektráncháza, ahol a farsangi ünnepkörrel kapcsolatos foglalkozáson lehetett részt venni. A farsangról mint ünnepről és az ehhez kapcsolódó szokásokról való beszélgetés után népi gyermekjátékokat, énekeket és mondókákat tanultak, valamint gyapjúból bajusz és kartonból álarc is született. Márciusban nyílt meg az első időszakos festészeti kiállítás, mely Berde Mária író és Berde Amál festőművész pályaképét mutatta be. A korábbi évekhez hasonlóan, áprilisban megszervezték a Húsvét-re készülő tevékenységet, ahol Zsigmond Ibolya (Kisbacon) a tojásírás fortélyait tanította meg, Józsa József (Bodos) pedig a tojáspatkolást mutatta be az érdeklődőknek. Május 13-án tartottak egy pünkösdi délutáni foglalkozást, amelynek során a pünkösdi királyság szokásrendjébe beilleszkedő udvarlással és párvalasztással kapcsolatos játékokat, szokásokat elevenítették fel, valamint népi énekek és táncok tanulására is sor került. Június 1-jén a Barót város által megszervezett gyermeknapi rendezvényeknek is társszervezői voltak, ahol népi gyermekjátékokat és táncjátékot tartottak a gyerekeknek. 30-án a Múzeumok Éjszakája rendezvénysorozatba bekapcsolódva, ingyenes és tartalmas tárlatvezetéssel vehettek részt az érdeklődők, a tárlatvezetés után pedig Kinda István és Vargyasi Levente *Kerekese* című néprajzi dokumentumfilmjének vetítésére került sor a múzeum kertjében. Májusban és júniusban több iskolás csoport látogatását fogadták, a tárlatvezetés után múzeumpedagógiai gyakorlatokat tartva. Tárgyak megismerése, csoportokba, illetve gyűjteménybe való besorolása, tárgyleírással kapcsolatos játékok, a masztodoncsontvázzal kapcsolatos keresztretjénny kitöltése, kézműves tevékenységek mellett volt múzeumi kvíz is, ahol a gyerekek csapatokba rendeződve kaptak kérdéseket a múzeumban látottakról. Szeptember 16–17-én kézműves hétvégére került sor, a mesterségekbe bele is kóstolva: A részvevő iskolások ismerkedős gyermekjátékok után megtanulhatták, mit jelent a stelázsi, tálasfogas, sublót, Nagy Adél tanítónővel pedig nemezelt nyakéket, karkötőt készíthettek a múzeum kertjében. Másnap Nagy Zsuzsannával fonalgrafikát, Sütő Istvánnal bútorfestést, Baló Judit Lilivel hímzést, Cristian Blankával gyöngydekorációt próbálhattak, majd a Bujka Énekegyüttestől erdővidéki népdalokat tanultak, és moldvai táncjátékkal zártak. Október 18-án Györkös Mátyás Albert (1922–1993) tárlatát Kós Katalin (Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület) és Szabó Zsuzsanna (Liszt Ferenc Intézet), Demeter László és Hoffmann Edit nyitotta meg, közreműködött ugyancsak a Bujka.

2021. október 14-én Demeter László nyitotta meg a Kézdivásárhelyi Vigadóban, a XII. Székelyföldi Napok keretében P. Buzogány Árpáddal a HMHF *Erdővidéki hétköznapiak* című gyűjteményes fényképkiállítását. 2022. április 5-én, a BVMH-ban az Idegenvezetők világnapján *Idegenvezetés, turizmus Erdővidéken* című beszélgetésre került sor a téma kulisszatitkairól, a házigazda szerepét vállaló Lakatos Csillával, Kovács-Varga

Szidóniával (Barót) és Karácsony-Szakács Enikővel (Sepsiszentgyörgy).

– A csernátoni Haszmann Pál Múzeumban 2020-ban a múzeumpedagógiai év február 20–28. között kezdődött, óvodásoknak, iskolásoknak szervezett, több évtizedes múltú farsangi tevékenységgel (*Maszkások*). Március 10-én magyarországi kezdeményezéshez kapcsolódva tartották meg a Beporzók Napját, a tervezett program helyett végül szűkebb körben, hiszen tavasszal beköszöntött a karantén időszaka, amikor a csernátoni múzeum, így a 2020-ban 48 éve működő kiállítóter is, fennállása óta először volt kénytelen közel két hónapra bezárni. Lehetőségnek az online jelenlét, szakmai programok, konferencia-részvétel maradt. Szerencsés körülményként azonban már 2019-től folyt a munka a kiállítóter digitális, online elérhető archívumán, mely szakemberek, művészettörténészek, műkritikusok számára és nem utolsósorban művészeknek és a kortárs képzőművészet iránt érdeklődők számára nyújt kutatási felületet. Szintén a sajátos helyzet eredményezte azt a 34 kisvideót, amelyek a karantén ideje alatt kerültek közzétételre a Facebookon, valamint az intézmény YouTube-csatornáján. Ezekben Haszmann Pál Péter nyugalmazott múzeumvezető mesél a gyűjtemény érdekes, értékes darabjairól. 2020. június 27-én, egyedül az SZNM szervezetéből, virtuális Múzeumok Éjszakáját is megvalósítottak, Dimény-Haszmann Orsolya és Haszmann Pál Péter nyugalmazott múzeumvezető tartott élő tárlatvezetést, végigjárva a disznóbőrből lyuggatott rostákat, a skanzen házait, a festett kelengyészládákat, kasosszekereket, Orion-rádiókat, szenesvasalókat. A nyár folyamán a továbbiakban, a megfelelő egészségügyi szabályok betartásával, bejárás nappali angolnyelv- és kézművestáborokra került sor, elsősorban helyi gyerekeknek. A szeptember harmadik szombatján évente megtartott Csernátoni BuRRogató sajnos szintén csak virtuálisan valósulhatott meg, élő bejelentkezéssel a múzeumkertből, motorindítással, a programba bekapcsolódó gépészek bemutatkozó videóival kiegészülve. Öröndetes viszont, hogy a rendhagyó helyzet ellenére is nagy érdeklődés övezte, jó visszhangja volt.

2021. február 24-én, a múzeum megnyitásának 49. évfordulóján mutatták be Csernátonban, nagyszámú érdeklődő jelenlétében Dimény-Haszmann Orsolya *A csernátoni Haszmann Pál Múzeum története* című könyvét. Az intézmény első tíz évét összefoglaló kötet a szerző doktori disszertációjának szerkesztett változata. Október 18-án a romániai Retromobil Club sepsiszentgyörgyi képviselője, az *Őszi retróparádé* és a *Rally60* részvevői a múzeumkertben tartották rendezvényük záróeseményét. Autóikkal egy kiállítást rögtönöztek, a részvevők pedig megtekintették a gyűjteményt, különösen nagy érdeklődéssel a múzeum mezőgazdasági szerszám- és gépkiallítását, ahol a múzeum munkatársai meg is szólaltattak nekik néhány stabilmotort, traktort. Október 20-án a Damokos-kúria adott otthont a Háromszéki Községi Alapítvány Civil Licitjének, ahol több háromszéki kulturális és szabadidő-tevékenység nyert anyagi támogatást tervezett programja megvalósításához.

A húsvéti tojásírásnak is nagy hagyománya van a csernátoni intézményben, az ehhez kötődő gyermekfoglalkozások rendkívül népszerűek, van, hogy kéthetesre nyúlik a tevékenység, és a *családi napok* is sikeresnek bizonyultak, melyre 2022-ben április 11. és 15. között újra sor kerülhetett. Május 7-én, szombaton a Háromszéki Kúriák és Kastélyok Egyesülete a múzeum és csernátoni kúriatulajdonosok társszervezésében Csernátonba invitálta az érdeklődőket, a *Barangolás a csernátoni kúriák világában* című rendezvényre. Az egésznapos esemény nagy érdeklődésre tartott számot, a programot a múzeumkertben zárták. 2022 nyarán a Gyermeknapot és a Múzeumok Éjszakáját is a normalitáshoz visszatérve tarthatták a múzeumban. A Csernátoni Népfőiskola műhelye és a múzeum mellett működő egyesület az EMKÉ-n keresztül bekapcsolódott a magyarországi Nemzeti Művelődési Intézet Szakkör-programjába, melynek keretében nemezelés és mézeskalács-készítés zajlik a múzeum műhelyében. Azon túl, hogy a nyár az alkotótáborok ideje is Csernátonban, július 16-án a romániai Retromobil Club által szervezett nemzetközi veterán-motorbiciklis találkozó részvevőit fogadták, a találkozó egyik állomása volt a múzeumkert.

2022. augusztus 14-én bensőséges ünnepséggel köszöntötték családtagjai, barátai és tisztelői 80. születésnapján Haszmann Józsefet, a Csernátoni Népfőiskola vezetőjét, fafaragót, egybekötve szobrászati kiállításának megnyitójával. Mivel életük és munkásságuk páratlan módon fonódott egybe, az alkalom nem lehetett

8. ábra „Éltemet ha elpipáztam...” A dohány története Háromszéken (Lábasház; 2021. november 4.)

volna teljes az ikertestvére, a tavaly elhunyt Haszmann Pál Péter nyugalmazott múzeumvezetőre való emlékezés nélkül. Szeptember 3-án hetedik alkalommal tartották meg a csernátoni Haszmann Pál Múzeum kertjében a Székelyföldi Huszár- és Katonadal Találkozót. A rendezvény népszerűségét növeli, hogy egész Erdélyben ez az egyetlen ilyen esemény. Idén első alkalommal jelen volt az eseményen a Kovászna, Hargita és Maros megyei dalárdákból összeállt száztagú székely férfidalárda is. Szeptember 17-én tartották a csernátoni Haszmann Pál Múzeumban a CseRnátoni BuRRogatót 10., ünnepi kiadását, több ezer ember részvételével. (9. ábra) A rendezvényen 60 veterán traktor, gép vonult fel Csernáton központjában. Az érdeklődőket egész napos kulturális műsor várta a múzeumkertben.

Végére hagyva, de kiemelendően: a csernátoni különleges múzeumi világnak a nagy nyilvánosságbeli jelenlétét jól érzékelteti, hogy Dimény-Haszmann Orsolya 2022. szeptember 23-án Pécsen, a Határokon Túli Magyarságért Alapítvány 30. fesztiválján mutathatta be *A csernátoni Haszmann Pál Múzeum* című, már említett könyvét, megnyitva a múzeum jubileumi kiállítását is. Másrészt a tárgyalt időszakban több blogger, riporter kereste fel az intézményt, ennek nyomán népszerűsítő írások, videók jelentek meg róla a világhálón. Ilyen például a Transylvania Now által készített, angol nyelvű múzeumismertető film, vagy Charlie Ottley Háromszéket bemutató filmje, mindkettő 2020-ban. 2021. november 21-én közvetítette a román köztelevízió egyes csatornája Cristian Tabără „országjáró” műsorát, amelyben ezúttal Háromszéket, a kúriák földjét utazta végig, betérve a csernátoni Haszmann Pál Múzeumba is. Fontos esemény az intézmény szempontjából, hiszen ennek nyomán azóta többször is műsorra tűzték, a múzeum látogatottsági köre jelentősen bővült. 2022. október 8-án pedig a Kovászna Megye Turizmusáért Egyesület meghívására újra Háromszéken biciklizett Lucian Mîndruță médiaszemélyiség. A túra során, mintegy 150 biciklissel együtt, meglátogatta a csernátoni Haszmann Pál Múzeumot is, ahol finom falatokkal várták a résztvevőket.

– A kézdivásárhelyi Incze László Céhtörténeti Múzeumban nyílt kiállítások: 2019. november 18-tól év végéig a *Tündérország örököse...* című Benedek Elek-emlékkiállítás a sepsiszentgyörgyi Balassi Intézet szervezésében. 2020. januárban Para Mária *Háromszéki tájak és textilreliefek* című képzőművészeti kiállítása; februárban a *Ha én zászló volnék* című, magyar történelmi zászló kiállítás (a zászlókat a budapesti Magyarság Háza készítette el 2019-ben, és adományozta a zabolai Csángó Néprajzi Múzeumnak). Márciusban a *XXXI. Március 15-i Ünnepi Tárlat* nyílt meg; júliusban *XXVIII. Incitato Művészttábor Zárókiállítása*; augusztusban a *Találkozás* című tűzománc-kiállítás; novemberben a *Pro Patria et Libertate. II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelemmé választásának emlékére 1704–2019* című kiállítás.

2021-ben március 14-én nyílt meg a *XXXII. Március 15-i Ünnepi Tárlat*; július 18-án a *XXIX. Incitato Művészttábor Zárókiállítása*; szeptember 4-én a *Vetró Bodoni Zsuzsa (1951–2020) emlékkiállítás*; október 9-én pedig a *2DEÁK* című képzőművészeti kiállítás, amelyen Deák M. Ria textil- és Deák Barna festészeti és grafikai munkái voltak láthatóak, és november 7-ig volt látogatható. November 14. és 2022. február 28. között a 70 éves Sárosi Csaba grafikus *Múlt és jelen* című, jubileumi kiállítása volt látható. Az eseményeken való részvételhez a járványügyi előírások betartását kellett figyelembe venniük.

2022-ben március 13-tól április 17-ig volt kiállítva a *XXXIII. Március 15-i Ünnepi tárlat, Forradalom és kiegyezés* témakörben. A megnyitón közreműködött Józsa Irén nyugalmazott magyartanár és a Cantus kamarakórus Fórika Balázs karnagy irányításával. A rendezvényen az érvényben lévő járványügyi előírások betartása kötelező volt. Április 24-től május 8-ig az IKA-alkotótábor anyagából *Csángóföldi reflexiók* címmel nyílt kiállítás. A csernátoni IKA Képzőművészeti Alkotóműhely, az Erdélyi Magyar Művészpédagógusok Egyesülete, valamint az Incze László Céhtörténeti Múzeum közös szervezésében valósult meg a program. Május 20. – június 5. a Nagy Mózes Elméleti Líceum rajz tagozatos diákjai évváró kiállításának időszaka volt. Június 11-én könyvbemutatóval nyitott Másréti Kató Zoltán *DEJA VU* című, július 10-ig látogatható fotókiállítása; július 17. és augusztus 17. között a *XXX. Incitato Művészttábor Zárókiállítására* került sor. Augusztus 26. és szeptember 25. között Simó Enikő textilművész egyéni kiállítása volt látogatható. Október 2. és november 20. között a *Hármasfogat* című kiállítás keretében néhai Vetró B. Zsuzsa grafikus, néhai Borbély Sándor grafikus és Vetró András szobrászművész munkáiból állítottak ki.

Virtuális kiállítások, megemlékezések ebben az időszakban: *Virtuális séta a céhtörténeti alapkiállításon*; *Virtuális kiállítás: Március 15-i tárlat*; *Virtuális kiállítás: Polgári hagyományok Kézdivásárhelyen a tárgyi hagyaték tükrében*; *Visszatekintés a 2008–2014. évi szakmai kiállításokra*; *Megemlékezés báró Wesselényi Miklós halálának 170. évfordulójára*, Dimény Attila muzeológus, Vántsa Judit könyvtárigazgató és dr. Erdélyi Csaba közreműködésével.

Virtuális múzeumpedagógiai kísérlet (*#múzeumozzszobádból*) és eredményei: *Céhes mesterségek*, online keresztrejtvény (123 elért érdeklődő); *Rajzpályázat: Március 15-e Kézdivásárhelyen*, virtuális kiállítás és

tárlatvezetés (21); *Húsvéti képeslap* pályázat (13); *Legyen tavasz!* – rajzpályázat (45 gyerek, 50 rajz); *Népviseletben*, rajzpályázat (27 résztvevő, 2282 elért érdeklődő); *Színek*, asszociációs játék, (320 elért érdeklődő); *Vásár*, rajzpályázat (6 résztvevő, elért 216 érdeklődőt).

– A zabolai Csángó Néprajzi Múzeumban 2019 novemberében Haszmann Pál Péter nyitotta meg a *Székely festett bútorok* című kiállítást. 2020. augusztus 8-án nyílt a *Székely festékesek Pál Jánosné Erőss Borbála hagyatékából* című kiállítás. 2022. szeptember 23-án nyílt a legutóbb időszaki kiállítás, a *Csángótelep 1935–1996* (szakmai kurátor: Kinda István). Utóbbihoz kapcsolódik Kinda István filmje is, a *Csángótelep arcai* (operatőr-vágó: Vörös Ábel, 2022, 9 perc).

4. Tudományos élet

4.1. Kutatómunka és szakmai nyilvánossága

A sepsiszentgyörgyi belső osztályokon:

– A Könyvtár három fő irányban végzett kutatást: sepsiszentgyörgyi műhelyhagyományok folytatásaként, a tudományos kánon mint értéktár és tekintélyintézmény működése, episztemológiai és tudásszociológiai kérdések; Székelyföld tudománytörténeti jelenléte a magyar tudományosságban; székely közösségiidentitás-építés és felülreprezentáltság a 18–19. századi két magyar deep-state-ben.

Fontosabb konkrét programok: az OSZK magyar fragmenta és Régi Magyar Nyomtatványok-kataszterébe való bekapcsolódás (a Váradi Biblia esetében a Teleki Téka révén, Csáki Árpád Boér Hunorral); az *Imago Transylvaniae* angol–magyar nyelvű térképtörténeti sorozat megtervezése és az első, *Novitates Mollonianae* kötet összeállítása (Tamás Sándor sorozatszerkesztésében Gróf Lászlóval, Tusa Nórával, Ábrahám Piroskával, Ígyártó Rékával, Török Zsolttal Boér Hunor, Boér Máté); *Kel(e)tezés* program (SZNM-alapító keleti gyűjteményről való esetleges kiállítás 80%-ban elvégzett előmunkálatai, számos szakemberrel, az eredmények közzététele évkönyveinkben); Anthony Gallnak, Sári Zsoltnak stb. Kós- és múzeumtelek-vonatkozású kutatások, adatolás (többek között a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum „Keresztes-házához”, Boér Hunor Demeter Lajossal és György Ede-Zsolttal); a Pulszky Társasággal a 2022. november végén bemutatásra kerülő *Magyar múzeumi arcképcsarnok* II. lexikon: társszerzés, valamint Boér Hunor 7 társszerzős vagy egyéni és Demeter Lajos 5 szócikke.

Az évkönyveinkhez való anyaggyűjtés, megírás/lektorálás, az ehhez szükséges kutatói és (társ)szerzői háttér munka terén Boér Hunor főleg a művelődéstörténeti, Csáki Árpád és Demeter Lajos a történelem témakör szakszerkesztője. A Könyvtár az *Acta Siculica 2018–2019*-hez 18, jelen kötethez 16 kézirattal járult hozzá. Az évkönyvek ezt követő szerkesztése, gondozása, korrektúrája, revíziója stb. 2020-ban elsősorban Boér Hunor feladata volt, 2021–2022-ben pedig Boér Mátéé. Boér Hunor évkönyveinkbeli publikációja: Göröngyök egy koporsófedélre – Benkő József becsülete (*Acta Siculica 2018–2019*, 229–239; Bozót és tisztás – Nagy Géza és a székely eredetkérdés (*Uo.*, 241–273); valamint a Boér Laurával, Boér Mátéval, Demeter Lajossal közösen közölt Domokos Pál Péter: Miklósvárszék adóügyi összeírása 1703-ban, *Uo.*, 59–75. A szerkesztőtársak közül Boér Máté dolgozata Az előírt keret – Szemlélet és módszer felekezeti-ség-dimenziói két 18. századi tankönyvszerzőnél (*Uo.*, 221–228).

Boér Hunor további publikációja: Székely Nemzeti Múzeum, in: *Tudomány határok nélkül: Magyar kutatóhelyek a Kárpát-medencében* (szerk. Lencsés Ákos), MTA KIK, Budapest, 2020, 86–87; Egy Dózsa György-ügy és szereplői, in: *Székelyföldi kalászatok. Tanulmányok Cserey Zoltán 80. születésnapja tiszteletére*, Tortoma – Kovászna Megyei Művelődési Központ – Háromszék Vármegye, Barót–Sepsiszentgyörgy, 2021, 11–24; Rabonbán útikalauz, *Lustra*, 2021/2, Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely, 37–44; valamint Boér Mátéval *The Kingdom of Stones. On a Transylvanian Adaptation of the Linnaean Mineral Taxonomy*, in: *Time in the “Third Kingdom of Nature”. Prehistory of Palaeontology and Palaeoanthropology and its Philosophical Contexts* (szerk. Gurka Dezső), Gondolat, Budapest, 2021, 160–171.

Boér Hunor egyben az *Acta Siculica* művelődéstörténeti vonatkozású közleményeinek a szaklektora. Általa lektorált stb. további tudományos kötetek és dolgozatok: Bartos-Elekes Zsombor „Hevenesi”-térkép-gyűjteményes nagydolgozata (közigazgatás-történeti stb. vonatkozások véleményezése) és Bordi Zsigmond Lóránd Pesty-kiadása a Fogaras-vidéki helynévgyűjtésből (ennek lektorálása) – mindkettő esetében a budapesti Egyetemi Könyvtár, illetve az OSZK kiadási engedélyéért végzett tevékenységgel; László Attila új, készülő László Ferenc-kiadásának és M. Lezsák Gabriella, Vig Károly, Wanek Ferenc tudománytörténeti kötetének lektorálása, kettőjük előszavazása (A lektor előszava – Néhány koordináta, in: M. Lezsák Gabriella: *Régészeti iskola a kincses városban (1940–1944). László Gyula kolozsvári évei*, BTK–Kairosz, Budapest, 9–13;

9. ábra X. CseRnátóni BuRRogatató (Haszmann Pál Múzeum, 2022. szeptember 17.; Vargyasi Levente fotója)

A szaklektor előszava, in: Waneck Ferenc, *i. m.*, 15–17); Tamás Sándor Úz-völgyi térképtörténeti munkájának lektorálása; M. Lezsák Gabriella egy, a kolozsvári *Nyelv- és Irodalomtudományi Közleményekben* való László Gyula-közlésének gondozása, ajánlása.

– A Természettudományi osztály programjaként 2019-ben befejeződött a dobrozdai ormányosalkatú bogarak biodiverzitásának kutatása. Kocs Irén és társai általi feldolgozása először online kiadásban jelent meg, angol nyelvű tanulmány formájában: a monumentális *Contribution to the Knowledge of the Curculionidea Fauna of the Danube Delta and the Dobruja Region (Romania)*, *Entomologica Romanica*, Babeş-Bolyai University, Cluj-Napoca/Kolozsvár, XXV, 35–111. Magyar változatát lásd jelen kötetben. Kocs Irén állította össze a 2022. november végén bemutatásra kerülő *Magyar múzeumi arcképcsarnok II.* két lexikonszócikkét is.

Ugyanő és régi külső munkatársunk, Barti Levente zoológus az *Acta Siculica* évkönyvek szakszerkesztői (természettudományok témakörben).

– A Régészeti-történelmi osztályon a régészek a 2020–2022 közötti időszakban számos terepkutatást végeztek Kovászna megye területén. Megemlíthetők a műemlékek felújítási munkálatait megelőző régészeti feltárások: dálnoki református templom, nagyajtai unitárius templomvár, lemhenyi Szent Mihály-templom. További nagyobb régészeti ásatások zajlottak Sepsiszentgyörgy-Epreşteşen, Kézdivásárhelyen az udvarterekben és a Székely Katonanevelde felújítás alatt álló épületében, a sepsikőröspataki Kálnoky-kastélyban és a kézdiszentléleki Tarnóczy–Mikes-kastély területén. Kisebbségi méretű megelőző feltárással került sor a dálnoki Beczásy-kúriánál. Mindezek mellett régészeti felügyeletet, állapotfelmérést (diagnózis) vagy terepbejárást végeztek Aldobolyban, Alsócsernátonban, Árkoson, Barátoson, Baróton, Gidófalván, Hatolykán, Illyefalván, Kilyénben, Kökösen, Maksán, Orbaitelen, Sepsibesenyőn, Szemerján, Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy több pontján is, valamint (a gyergyószentmiklósi Tarisznyás Márton Múzeum együttműködésével) Ditróban. 2021 őszén régészeink összeállították Sepsiszentgyörgy és környéke régészeti topográfiáját.

Egy bútorgarnitúra és öt más tárgy azonosításával, továbbiak azonosítási kísérletével Kelemen Kálmán Lóránt segítette Obruşánszky Borbála Bálint Gábor-kutatását.

Szakközleményeik: Berecki Sándor – Sztáncsuj Sándor József: A Neolithic Settlement from Ernei, *Marisia AHP*, 1, 2019, 31–42; László Attila – Sztáncsuj Sándor József: On the Southern Relations of the Transylvanian Ariuşd Group, the Intra-Carpathian Branch of the Ariuşd–Cucuteni–Trypolie Cultural Complex,

in: Bodi, G. – Govedarica, B. – Hansen S.: *Die Cucuteni-Kultur und ihre südlichen Nachbarn: Forschungsgeschichte – Kulturbeziehungen – offene Fragen*, Karl A. Romtorfer, Suceava, 2020, 67–78; László Attila – Sztáncsuj Sándor József: Őskori település a borvizek felett. Régészeti kutatások Málnásfürdő-Füvenyestetőn (1909–2019), *Archaeologiai Értesítő*, 2020, 1–37; Sztáncsuj Sándor József – Hőgyes Mihály Huba: Régészeti kutatások a feldobolyi református templomban, *Acta Siculica 2018–2019* (2020), 33–45; Gáll Erwin – Fülöp Réka – Hőgyes Mihály Huba: „Periferiile periferiilor”? Fenomen arheologic sau stadiul cercetării: de ce nu au fost descoperite necropole din perioada secolelor VIII-X în Transilvania estică și centrală, respectiv în nordul și centrul Olteniei și Munteniei? *Arheovest*, 8 (Szeged, 2020), 385–413; Pánczél Szilamér-Péter – Bajusz Mátyás: Searching for the North-Eastern Angle Tower of the Auxiliary Fort of Călugăreni/Mikháza, *Marisia AHP*, 3 (2021), 99–110. Bajusz Mátyás doktori disszertációja: *Exploatarea pietrei în Dacia romană* (Babeș-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, 2022).

A történészek közül Tóth-Bartos András társszerzője volt Balogh Róberttel, Ásványi Szabolccsal és Homor Péterrel az Országos Erdészeti Egyesület gondozásában megjelent *Trianon hatásai a magyar erdőgazdálkodásra: Veszteségek és átalakulás* (Budapest, 2020) című kötetnek, valamint tanulmányt közölt az *Agrártörténeti Szemlében* (2020/1–4), *Erdélyi magyar agrárium a két világháború közötti Romániában* címmel. Kolozsváron jelent meg tőle Az 1921. évi erdélyi román földreform, *Kincses Kolozsvár Kalendáriuma 2020–2021*, *Kriterion*, 2020, 314–326; legutóbbi évkönyvünkben pedig Demeter Lajossal közölt tanulmányt: „Esküszöm az élő Istenre (...) nemzeti zászlómat soha el nem hagyom”: a 86. honvéd zászlóalj címerdísz a Székely Nemzeti Múzeum gyűjteményében, *Acta Siculica 2018–2019* (2020), 193–208.

Sztáncsuj Sándor József és Tóth-Bartos András az *Acta Siculica* évkönyvek szakszerkesztői (régészet, illetve történelem témakörben). Boér Ilka társszerkesztette Pál Emesével az *Élő művek. Tanulmányok a Fiatal Művészettörténészek 7. Konferenciájának előadásaiból*, Martin Opitz Kiadó – Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány, Budapest–Kolozsvár, 2022. kötetet. A László Ferenc munkásságát összefoglaló *Táj és tudomány* kötet (szerk. László Attila) küszöbön álló, bővített újrakiadásán Sztáncsuj Sándor József dolgozott, más oszállyal is együttműködve.

– A Néprajzi osztályon az NKFI 116.131 csoportos pályázat keretében Szőcsné Gazda Enikő folytatta az erdélyi magyar és szlovák evangélikus egyházak tárgyállományának inventarizációját, az egyházak textilállományát véve számba. Ugyanő állította össze a 2020-ban kezdeményezett *Néprajz a közgyűjteményekben* (Szabadterti Néprajzi Múzeum – Néprajzi Múzeum) SZNM-ismertetését és a 2022. november végén bemutatásra kerülő *Magyar múzeumi arcképcsarnok* II. 4 szócikkét is.

Kinda Istvánnak ebben az időszakban lezárt kutatási pályázata: 2019 végére a *Kutatás, archiválás, hasznosítás. Népi mesterségek Háromszéken* (támogató a BGA az SZNM Alapítvány útján); *Hagyományos mesterségek a Kis-Küküllő mentén* (MTA Domus szülőföldi ösztöndíj, 2019), melyen 15 népi foglalkozás meglétét igazolta és tárta fel részletesen; *Szemléletfrissítés a székelyföldi múzeumi kiállításokban*, 2019. és *Muzeológiai szempontok érvényesítése az erdélyi épített örökség turisztikai hasznosításában*, 2020. (MTA Domus magyarországi ösztöndíjak). További kutatási eredményei: *Csángótelep társadalma és kultúrája* – tanulmányt, kiadványszerkesztést és kiállítást megalapozó terepmunka Csángótelepen, Esztelneken, Kurtapatakon, Bélafalván, Lemhényben; *Régi kapuk Háromszéken – Háromszéki kapuvédelmi program megalapozása* (munkaanyag összeállítása Kovászna Megye Tanácsa felkérésére, Magyarósi Imolával, 82 oldal).

Both Noémi Zsuzsanna 2021. augusztusban Budapesten MTA Domus ösztöndíjjal kutatott, Imreh István személyének és munkásságának az örökségesítése témájában. Interjúk készítésével 2021 óta vett részt a meghatározó vidéki magyar értelmiségiekkel készített és archivált életútinterjúk Bárdi Nándor által koordinált programjában is. A *fotótékában* mindenekeelőtt a Szigetvári Ferenc mintegy kétezer nagyítást és hatezer fotónegatívot tartalmazó hagyatékán dolgozott, és a BGA támogatásával a már említett válogatás előszóval ellátott, magyar és román nyelvű katalógusát is megjelentette hozzá. Párhuzamosan zajlott és még mindig zajlik az a projekt az MTA Domus szülőföldi támogatásával, amely a sepsiszentgyörgyi munkásélet szocialista mindennapjainak feltárására irányul: ehhez a szakirodalom és a sajtóforrások gyűjtése mellett levéltári kutatásokat végzett, és a szövőgyár mintegy egytucat alkalmazottjával készített életútinterjút, begyűjtve a város gyáraihoz kapcsolódó fotók digitális mását is a *fotótéka* számára. A múzeumbeli Konsza Samu-hagyatékot felhasználva, a folklorista életét és munkásságát tárgyaló tanulmányon is dolgozott; valamint Esztelnek közégi státusának 1968-as elvesztése és 2005-ös visszanyerése történetét tárta fel.

Szőcsné Gazda Enikő megjelent kötete a már említett Zathurecky-levelesláda közlése mellett a *Rececsipkék a romániai magyar evangélikus egyházközsegekben* (Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2020); ugyanő a szerzője a *Transylvania's Hidden Treasures. Keramik & Textilien aus dem Sammlung Von Bartha*.

Ceramics & Textiles from the Von Bartha Collection katalógus kerámia fejezetének (KBHG Basel). További publikációja: Amikor Beczásy István a dálnoki lencséről mesélt, *Háromszék*, 2020. jún. 29.; Ipartanítók terepen – Körkép az erdélyi magyar fazekasság 19. század végi és 20. század eleji metamorfózisáról, *Acta Siculica 2018–2019* (2020), 343–360; Egyház és háziipar, in: *Hagyomány, identitás, történelem 2019*, 1 (szerk. Kiss Réka – Lányi Gábor), Károli Gáspár Református Egyetem (KGRE) Egyház és Társadalom Kutatóintézetének Reformáció Öröksége Műhelye – KGRE Hittudományi Kar Egyháztörténeti Kutatóintézet, Budapest, 2020, 423–436; Asztalosok, kapufaragók Kovásznán a 20. században, in: „*Tenger fenekéről gyöngyszemeket szednek*” – *Tanulmányok Olosz Katalin tiszteletére* (szerk. Szakál Anna – Tekei Erika), Kriza János Néprajzi Társaság (KJNT), Kolozsvár, 2020, 459–476; Verebélyi Kincső: Nép – Ipar – Művészet, *Ethnographia*, 2020/4, 719–721; Egy felsőháromszéki ház és hozománylevelei, *Székelyföld*, 2021/5, 79–99; Textilek a barcasági magyar evangélikus egyházban, *Művelődés Melléklet*, 2021/3, 23–26.

Kinda István megjelent tanulmányai: Bányászok, mészégetők, rockerek Erdővidéken, *Acta Siculica 2018–2019* (2020), 361–366; a Tamás Sándorral szerkesztett *Csángótelep–Gyertyános* kötetben (Háromszék Vármegye, Sepsiszentgyörgy, 2021) az *Adatok, sorsok, életvilágok* (Uo., 251–287) és a *Melléklet. Gazdasági regiszter az 1971–1974. évekre* [közreadó] (Uo., 211–239); A Mikes-tölgyek árnyékában. Etnikai terek és törekvések Zágónban, in: *Vidékiség és vidékkutatások a Kárpát-medencében* (szerk. Jakab Albert Zsolt – Vajda András), KJNT – Néprajzi Múzeum, Kolozsvár–Budapest, 2021, 149–170. Szerkesztette és előszavazta Székely Ferenc kötetét (*Vadasd és vidéke: néprajzi és helytörténeti tanulmányok*, Százhalombatta, 2020); lektorálta Pozsony Ferenc egy kötetét (*Székely és csángó festékes gyapjúszőnyegek*, Csángó Néprajzi Múzeum – KJNT, Zabola–Kolozsvár, 2020).

Both Noémi Zsuzsannának a már említett kötet *A székely faluközösség nótáriusa...* (EME, Kolozsvár), valamint a Szigetvári-katalógus (mindkettő 2021-ben) melletti publikációja: „Légy hű mindhalálig, és neked adom az élet koronáját.”: Szerelem, házasság és nemi szerepek Erdélyben a századfordulón, *Acta Siculica 2018–2019* (2020), 367–376; Az érzelmek története: Lukács Anikó – Tóth Árpád (szerk.): Rendi társadalom – polgári társadalom 31. A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület 2017. évi gyöngyösi konferenciájának tanulmánykötete, *Korunk*, 2020/2, 124–126; Imreh István munkássága, in: *A rendtartó történész: Tanulmányok Imreh István századik évfordulójára* (szerk. Fejér Tamás – Gálfi Emőke), EME, Kolozsvár, 2021, 13–19; Főcze János: A MADOSZ. Baloldali magyar történet a Román Királyságban (1934–1944), *Századok*, 2022, 440–443.

Kinda István néprajzi szakértői vezetésével rövid dokumentumfilmek készültek a Kovászna Megye Tanácsa által finanszírozott, népi mesterségeket feltáró program részeként, a Kovászna Megyei Művelődési Központ koordinálásával (*Kádárság, bodnárság. Hagyományos cseber- és hordókészítés Haralyban*, 2019, 14 perc; *Csontfaragás. Csont, agancs, szaru feldolgozása Szentivánlaborfalván*, 2020, 13 perc; *Kerámiakészítés. Kerámiamanufaktúra Sepsiszentkirályban*, 2021, 12 perc; *Nemezkészítés. Gyapjűfeldolgozás Bikfalván és Sepsiszentgyörgyön*, 2021, 11 perc; *Hangszerkészítés. Furulya és rebek készítése Bikfalván*, 2021, 13 perc); ugyancsak az ő kutatásain alapul, és vezetésével készül az Alutus Regio Egyesület által finanszírozott erdővidéki filmsorozat 6 filmje, melyből eddig kettő született meg (*Viseletkészítés. Népvisletkészítő manufaktúra Bodosban*, 2022, 13 perc; *Szűjgyártás. Hagyományos bőrfeldolgozás Baróton*, 2022, 14 perc).

Szőcsné Gazda Enikő és Kinda István az *Acta Siculica* évkönyvek szakszerkesztői (főleg néprajz és antropológia témakörben).

A külső egységekben:

– A baróti Erdővidék Múzeumában Hoffmann Edit muzeológus a baróti kórház történetének kutatásával, valamint a kórház halottvizsgálati anyakönyve adatainak feldolgozásával foglalkozott, Demeter László pedig Tóth László kéziratának gondozásával (*Kézdíszék 1917–1920 forgatagában szemtanúk visszaemlékezései tükrében*, Tortoma, Barót, 2020), valamint a háromszéki 1848–1849-es honvédség adattárának bővítésével, kutatásával, Demeter Lajos helytörténésszel: Háromszéki honvédek, nemzetőrök, honleányok és honfiak az 1848–1849. évi szabadságharcban – Egerpatak, *Acta Siculica 2018–2019* (2020), 109–121. Ugyancsak ő szerkesztette a *Székelyföldi kalászatok. Tanulmányok Cserey Zoltán 80. születésnapja tiszteletére* (Tortoma – Kovászna Megyei Művelődési Központ – Háromszék Vármegye, Barót–Sepsiszentgyörgy, 2021), már említett kötetet.

– A csernátóni Haszmann Pál Múzeumból Dimény-Haszmann Orsolyától jelent meg *A csernátóni Haszmann Pál Múzeum története* (EME, Kolozsvár, 2022).

– A kézdivásárhelyi Incze László Céhtörténeti Múzeumban Dimény Attila publikált: A kézdivásárhelyi múzeum 50 éve, *Acta Siculica 2018–2019* (2020), 391–429; Oroszfalu változó társadalma, in: *Oroszfalu változó társadalma*, Háromszék Vármegye, Sepsiszentgyörgy, 2020, 49–95; Dimény Erika: Az Incze László

Céhtörténeti Múzeum céhes és helytörténeti kiállításaihoz kapcsolódó múzeumpedagógiai foglalkozások, *Acta Siculica 2018–2019* (2020), 451–465. és Az Incze László Céhtörténeti Múzeum céhládái és céhes tárolói, in: *Székelyföldi kalászatok. Tanulmányok Cserey Zoltán 80. születésnapja tiszteletére* (Tortoma – Kovászna Megyei Művelődési Központ – Háromszék Vármegye, Barót–Sepsiszentgyörgy, 2021, 43–59), valamint Dobolyi Annamária: Az Incze László Céhtörténeti Múzeum képzőművészeti gyűjteménye, *Acta Siculica 2018–2019* (2020), 385–390.

Bár az *Acta Siculica 2018–2019* előzéklapjáról ez figyelemtelenségből sajnos lemaradt, ezúton is pótoljuk: Dimény Attila az évkönyv társszerkesztője volt, saját és munkatársai hangsúlyos hozzájárulásával.

10. ábra *Ha én zászló volnék* (a budapesti Magyarság Háza adománya a zabolai Csángó Néprajzi Múzeumnak; Incze László Céhtörténeti Múzeum, Kézdivásárhely, 2020. február)

4.2. Tudományos rendezvények, más ide tartozó tevékenység

A sepsiszentgyörgyi belső osztályokon:

– A Könyvtár mint ismeret- és információs központ a szokásos humán- és tárgyi logisztikát biztosította (intézmény- és gyűjteménytörténeti stb. tájékoztatás, könyvtári kutatószolgálat, paleográfiai segítség, fordítás, szerkesztői-kiadói szövegmunka), igaz 2021 tavaszától az épületrehabilitáció és a vagyonszámleltár-lefektetés miatt inkább csak esetlegesen, illetve online. A világhálónak köszönhetően azonban az igénylő/bevonható kapcsolati háló és az igényelhető adatforrások köre a Harvard Universitytől Helsinkiiig, Béctől Ulánbátorig és Hangcsouig, Révkomáromtól Dévág és Négyfaluiig volt kiterjeszthető.

A 2022. május 21-i, Kovászna Megye Tanácsa és a Kovászna Megyei Művelődési Központ szervezte, *A Székely azonosságyszimbólumok születése* című konferenciára Boér Hunor, Boér Máté és Boér Laura, valamint Demeter Lajos készült dolgozattal (*Hunnenschlacht, avagy hogy került fel Csaba a Hadak útjára; „Nagyra becsülte székely eredetét, és eredete becsületére élt.” Sükösd Sámuel (1816–1849) – utóbbi előadása családi okból elmaradt, de mindkettő közlésre kerül jelen kötetben.*

– A Régészeti–történelmi osztályról a Marosvásárhelyen megrendezett *Archaeologia Transilvanica 2* régészeti konferencián (2022. május 20–22.) Sztáncsuj Sándor József, Bajusz Mátyás és Högyes Mihály Huba adott elő (*Régészet a pandémia idején. Beszámoló a Székely Nemzeti Múzeum régészeti kutatásairól a 2019–2021 közötti időszakban*), Bajusz Mátyás (*Kőbányák kutatásáról Daciában*), Högyes Mihály Huba (*Kézdivásárhely-Kőhát. Egy régi feltárás új tanulságai*), valamint Boér Ilka (*A róka esete a libákkal. Avagy ikonográfiai kalandozások régészet és művészettörténet határán*); a *Fiatal Művészettörténészek VIII. Konferenciáján* (Budapest, 2022. szeptember 15–17.) Boér Ilka (*Késő reneszánsz kályhacsempék Háromszéken. Az uzoni Beldi–Mikes kastély kályhacsempéi*); a *TUSNAD. Az épített örökség felújításának elméleti és gyakorlati kérdései* nemzetközi konferencián Boér Ilka Iegar Dianával (*A Vallásszabadság Házának régészeti leletei – restaurálás és kiállítás koncepció*).

– A Néprajzi osztályról Szöcsné Gazda Enikő Szatmárnémetiben adott elő, a Borókagyökér Egyesület Nemzetközi Fazekas Találkozóin (2021. június 1.: *Céhek és céhedények*; 2022. június 1.: *A háromszéki sgraffito kerámia*), Nagyszebenben az Astra Múzeum Frumos – Ceramic – Folositor nemzetközi kerámia konferenciáján (Ceramica de Zalău, 2021. július 21.: *Schimbări și actorii principali ai schimbărilor – exemple de Zalău*; Ceramica utilitară, 2022. június 28.: *Tipuri rare de ceramică de uz din zonele locuite de secui*), valamint a zabolai Csángó Néprajzi Múzeumban a Fiatal Néprajzkutatók Szemináriumán (2022. augusztus 2.): *Egy csikdánfalvi bútor- és szentképfestő asztalos – avagy egyéniségvizsgálat az etnográfiaiban*. Itt Kinda István is előadott, már az előző évben is: *Erdélyi kastélyok kiállításai* (2021. augusztus 6.); *Esztelnek csángói* (2022. augusztus 2.).

A külső egységeken:

– A csernátóni Haszmann Pál Múzeum szakmai tevékenységeinek sorában: a Magyar Néprajzi Társaság Néprajzi Gyűjtő szakosztálya 2022. április 20-án tartotta Budapesten a Néprajzi Gyűjtés Módszertani Szakmai Napon a *Gyűjtési módszerek, gyűjtemények és terepmunka* című konferenciáját a Humán Tudományok Kutatóházában, ahová meghívást kapott a múzeum muzeológusa is. A konferencia első szekciójának fő témája a különböző vidéki, illetve határon túli tájházak alapítása, működtetése volt. Dimény-Haszmann Orsolya a *Magángyűjtemény és közgyűjtemény. A csernátóni Haszmann Pál Múzeum alapítása* című előadásában az

egyébként családi vonatkozású, 1973-ban alakult intézménynek a történetéről, illetve a rokonságból származó izgalmas kutatói – kint-lét, bent-lét – pozíciójából fakadó nehézségeiről vagy éppen könnyebbégeiről is beszámolt.

– 2021-ben került sor Zabolán felsőoktatási szakmai gyakorlatra: A Kriza János Néprajzi Társaság és a Csángó Néprajzi Múzeum adminisztrálta ebben az évben is a néprajz, művelődésszervező, turizmus szakos hallgatók múzeumi és terepgyakorlatát. Annak keretében a résztvevők berendezték a múzeum fazekasházát, számos tárgyat restauráltak és szakszerűen leírtak. A szakgyakorlaton 10 egyetemista, három egyetemi tanár, két néprajzos-muzeológus vett részt. Ebben az évben is a kolozsvári Communitas Alapítvány támogatta a rendezvényt (<https://www.csangomuzeum.ro/>). A Fiala Néprajzkutatók Szemináriumát 2021. és 2022. augusztusában sikerült megszervezni.

5. Kiadványok

2020-ban jelent meg megelőző évkönyvünk, az *Acta Siculica 2018–2019*. Utánnnyomás történt Szőcsné Gazda Enikő *Erdélyi csipkék* című 2013-as kiállítási katalógusából, valamint a Székely Nemzeti Múzeum történetét és gyűjteményeit bemutató 2014-es kötetéből. Az *Acta Siculica* évkönyv a mostani számtól nyomdai változatában is színes illusztrációs anyaggal jelenik meg.

A Zathureczky család levelezése című, Szőcsné Gazda Enikő által összeállított kötet a felvidéki származású, erdővidéki, majd a családalapítások során egész Erdélyt behálózó, tizenkét gyermekes család 1850–1880 közötti levelezését tartalmazza. Publikálását kiemelkedően fontosnak tartottuk az említett időszakban. 2021-ben a kiadvány megjelentetésére MTA Domus-támogatást kaptunk, melyből a kötet lektorálási, olvasószerkesztői költségeit, valamint a kézirat nagy terjedelmére való tekintettel a nagyobb nyomdai költségeket is fedeztük. Ugyancsak pályázati forrásból adtuk ki a Both Noémi Zsuzsanna által szerkesztett, Szőcsné Gazda Enikő által lektorált kötetet: *Egy korszak lenyomata. Válogatás Szigetvári Ferenc fotóhagyatékából* (2022).

– A sepsiszentgyörgyi MAGMA Kortárs Művészeti Kiállítótér csoportos és egyéni vándorkiállításainak megjelent a 2019–2021-es összevont katalógusa; kezdeményezésükkel és koordinálásukkal, valamint a múzeum támogatásával jelent meg Sugár János *Időjárőr* című kötete (Exit, Kolozsvár, 2022).

– A csernátoni Haszmann Pál Múzeum a *Csernátoni Füzetek* 70–71. (2019–2020) összevont, kétnyelvű lapszámát jelentette meg, amely röviden bemutatja a gyűjteményeket, néhány érdekes tárgy leírásával színesítve azt, így kiállításvezetőként is forgatható. 2021–2022-ben pedig kiadták a lap 72. számát, amely köszönti a 80. életévét betöltő Haszmann Józsefet, és emléket állít a 2021-ben elhunyt Haszmann Pál Péternek.

*

Bízunk benne, hogy beszámolóinkat olvasva, az évkönyvet lapozgatva, tanulmányozva felkeltjük a kedves Olvasó érdeklődését az intézményünkben folyó tudományos, közművelődési és művészeti alkotómunka iránt.

RAPORTUL DIRECTORIAL AL MUZEULUI NAȚIONAL SECUIESC (NOIEMBRIE 2020 – OCTOMBRIE 2022)

Îi salut cu respect pe toți cititorii noștri care deschid cu interes anuarul nostru *Acta Siculica 2020-2022*, volum ce dorește să prezinte pe scurt rezultatele a trei ani de activitate.

1. Date generale

Putem afirma că, în pofida pierderilor grele suferite din cauza pandemiei, respectiv a greutăților întâlnite, am reușit să îndeplinim principalele noastre obiective și în perioada 2020-2022. Colecțiile centrului de la Sfântu Gheorghe și ale unităților externe au înregistrat o dezvoltare considerabilă, fondurile noastre fiind îmbogățite cu obiecte muzeale valoroase și cu un material documentar important (fotografii, documente), dar și cu numeroase volume de bibliotecă.

Au început lucrările de reabilitare generală infrastructurală a sediului nostru din Sfântu Gheorghe, proiect finanțat în cadrul Programului Regional Operațional pentru 2014-2020 al Uniunii Europene. Lucrările, în valoare de 4 milioane euro, se vor încheia în 2023. Partea noastră de sarcini a fost îndeplinită cu succes (evacuarea colecțiilor, birourilor și atelierelor, în magazine și sedii temporare, asigurarea profesională a condițiilor noi de depozitare și funcționare, precum și a transportului), fiind asigurată în paralel și funcționarea instituției. De asemenea, am efectuat următoarele investiții la unitățile noastre externe: în 2020 la Cernat schimbarea șindrilei Casei din Albiș și o extindere a spațiului expozițional al mașinilor agricole, instalarea noului sistem de încălzire pentru birou, bibliotecă și anexe; în 2020-2021 la Târgu Secuiesc reabilitarea sălilor de expoziție, a curții și a porții secuiești de la intrarea din spate, respectiv modernizarea expozițiilor de bază, etc.

Verificarea generală periodică efectuată de Agenția Națională de Administrare Fiscală (ANAF) ne-a oferit o bună ocazie de a realiza un sistem unic de evidență a bunurilor culturale mobile din colecții, la nivelul întregii instituții.

Mai mulți specialiști de-ai noștri au fost distinși cu premii importante: Barna Éltés (Premiul „Samu Géza”, 2021); Noémi Zsuzsanna Both (Premiul Debut pe 2022 al Societății Muzeului Ardelean); Muzeul „Haszmann Pál” (Premiul „Kallós Zoltán”, 2021); Attila Dimény, respectiv Orsolya Dimény-Haszmann (Premiul „Bányai János” al Societății Maghiare de Cultură din Transilvania, 2021, respectiv 2022). Fondatorul unității noastre externe din Zăbala, Ferenc Pozsony a primit pe de altă parte Premiul „Arany János” al Academiei Ungare de Științe (AUȘ), pentru opera lui științifică (2019).

În cele ce urmează, în raportul nostru pe ultimii trei ani, realizat cu intenția dării de seamă, vom aminti doar schimbările și realizările majore care semnalează diversitatea activităților în care sunt angrenați colegii noștri.

1.1. Instituția noastră în sfera colecțiilor publice

Muzeul Național Secuiesc este un muzeu regional a cărui activitate este susținută financiar de către Consiliul Județean Covasna. Funcționează cu o bibliotecă științifică, cu secțiile de științele naturii, de arheologie și istorie, de etnografie, respectiv cu unități externe cum ar fi cele de arte plastice din Sfântu Gheorghe (Galeriile de Artă „Gyárfás Jenő”, Spațiul Expozițional de Artă Contemporană MAGMA), cea din Baraolt (Muzeul Depresiunii Baraolt), cea din Cernat (Muzeul „Haszmann Pál”), cea din Târgu Secuiesc (Muzeul de Istorie a Breslelor „Incze László”) și cea din Zăbala (Muzeul Etnografic Ceangăiesc). Încasările noastre se cumulează din prețul biletelor de intrare, din închirierea sălilor și din taxele de supervizare arheologică. În afara proiectului de reabilitare a sediului, amintit deja, în perioada discutată programe de-ale noastre au fost sprijinite financiar de AUȘ Domus 2021, etc. De asemenea, cheltuielile privind sediul Spațiului Expozițional de Artă Contemporană MAGMA sunt suportate direct de Consiliul Județean Covasna, iar proiectele

Figura 11 Noaptea Muzeelor (prelegerea lui Mihály János;
Casa cu Arcade, 19 iunie 2021, foto: Toró Attila)

lor sunt sprijinite an de an și pe bază de granturi, de Fundația Culturală Națională din Ungaria, de Fondul „Bethlen Gábor”, de Fundația Communitas, etc. Muzeul Bazinului Baraolt este sprijinit și de Primăria Orașului Baraolt, în calitate de cofinanțator.

1.2. Asociații de sprijin

Prin atragerea unor surse de finanțare și alte fonduri, Fundația Muzeul Național Secuiesc, respectiv Asociația Medium Contemporan „Magma” (Sfântu Gheorghe), Asociația Culturală „Bod Péter”, Asociația Culturală „Haszmann Pál” (Cernat), Asociația Culturală „Gaál Mózes” (Baraolt), Asociația Prietenilor Muzeului Târgu Secuiesc (Târgu Secuiesc), Asociația Pro Museum (Zăbala) aduc o contribuție semnificativă la dezvoltarea unităților noastre, la acoperirea cheltuielilor legate de programele noastre de cercetare și editare, respectiv de evenimentele muzeale.

1.3. Resurse umane și organizarea activității

Activitatea personalului administrativ este coordonată de directorul economic Judit Mihály. Activitatea administrativă este realizată de către Anna Szabó, contabil, Tünde Tamás, asistent manager, Tünde Emőke Gothárd, referent resurse umane, József Zavicsa, administrator. Mediatizarea activităților noastre este asigurată în primul rând de Tünde Tamás, ajutată tot mai mult de Zonga Csáki-Bartha. Îi datorăm cele mai calde mulțumiri, de asemenea, lui Niculina Țânțar. Administrator al parcului de calculatoare și tehnician al paginii web a muzeului este Róbert Bagoly. Funcția de reprezentant al angajaților este îndeplinită de istoriograful András Tóth-Bartos.

Ghidajul de la sediu și, ulterior, în spațiile noastre expoziționale temporare din Casa cu Arcade, a fost asigurat de Kálmán Lóránt Kelemen, cu ajutorul lui Imre Géza Sántha. Programele de pedagogie muzeală au fost organizate de către Orsolya Vinceffy și de Zonga Csáki-Bartha. Tot ele, respectiv restauratorul Kinga Lázár-Prezsmér au contribuit cel mai mult la organizarea expozițiilor, alături de Barna Éltés și László Ferencz. Sarcinile noastre nu ar fi putut fi îndeplinite fără ceilalți colegi de-ai noștri de la sediu: Gyöngyvér Izabella Gyönös, Ildikó Maksai, Éva Nistor, István Albert, György Gecse, László Joós, József Németh, Attila Vajna, respectiv până la pensionare (2020) Antal Kiss. – Muzeograful bibliotecii este Hunor Boér, ajutat în această perioadă și de colaboratori externi (Lajos Demeter în împachetarea colecțiilor de presă, János Kocs și Eszter Pálffy în digitizare, Árpád Csáki în alte programe). În afara unor activități voluntare, în 2021-2022 Máté Boér a redactat anuarul pe bază de contract de colaborare. Ca și germanist, i-a ajutat voluntar Laura Boér (Baraolt). Persoana de contact pentru programul de bibliotecă electronică al Bibliotecii

AUȘ a fost Tünde Tamás. – La Secția de Științele Naturii muzeografa pensionată Irén Kocs a îndeplinit în continuare unele sarcini profesionale, ca voluntară, fiind de asemenea vicepreședinte al Fundației MNS. Sarcinile legate de colecții sunt îndeplinite de conservatoarea Annamária Nagy. – La Secția de Arheologie-Istorie lucrează arheologii Sándor József Sztáncsuj (conducătorul secției), Mihály Huba Hőgyes, Mátyás Bajusz, Ilka Boér (ultimii doi din 2020), respectiv istoriografii András Tóth-Bartos și Kálmán Lóránt Kelemen. Activitatea lor este ajutată de specialiștii Viola Sebestyén și Enikő Zsók. Restauratorul József Szeles a ieșit la pensie în 2020. – La Secția de Etnografie lucrează patru muzeologi, Enikő Szőcsné Gazda (conducătorul secției), István Kinda, Noémi Zsuzsanna Both și Barna Éltes, alături de Kinga Lázár-Prezmer – în prezent singurul restaurator din întreaga instituție – și István Kovács. – La colecțiile Galeriei de Artă „Gyárfás Jenő” în prezent lucrează muzeograful Imre Géza Sántha, contribuind și la ghidaj. – La Spațiul Expozițional de Artă Contemporană MAGMA activitățile organizatorice au fost realizate de Attila Kispál, Ágnes Evelin Kispál și István Kocsis. – La Muzeul Depresiunii Baraolt au lucrat muzeografii László Demeter (conducătorul unității externe) și Edit Hoffmann (până la pensionare), respectiv Csilla Lakatos (din 2021), alături de Árpád Benkő. – La Muzeul „Haszmann Pál” din Cernat lucrează muzeografa Orsolya Dimény-Haszmann (conducătorul unității externe), restauratorul Lajos Haszmann, alături de Gabriella Haszmann și László Haszmann. – Conducătorul Muzeului de Istorie a Breslelor „Incze László” este muzeograful Attila Dimény, fiind ajutat de muzeografele Erika Dimény și Annamária Dobolyi, alături de Barna Lévai și Péter Bimbó. Din păcate, după demisia lui Éva Szőke, postul lui devenit vacant a fost blocat de o ordonanță de guvern. – La Muzeul Etnografic Ceangăiesc din Zăbala Judit Demes Gál a fost ajutată în activitatea ei de muzeografii István Kinda și Attila Dimény.

Figura 12 *reNovatio* (Casa cu Arcade, 12 august 2020)

2. Activitatea legată de colecții

Secțiile interne din Sf. Gheorghe:

– Biblioteca a împachetat și a evacuat până la urmă cca. 50.000 de titluri în total. Colecțiile magaziei principale au rămas pe loc, protecția lor cerând supraveghere permanentă în timpul lucrărilor de reabilitare. Inventarul tip nou, cerut de ANAF, înregistrează în prezent 99.683 de titluri. Júlia András-Tövissi (M.-Ciuc) a restaurat din colecții un fragment de codice din sec. al XV-lea, iar Kinga Lázár-Prezmer Lădița Potsa din 1897. În 2019-2020 Arcanum Adatbázis Srl. (Budapesta) a digitizat manuscrisul pe foaie de palmier și numeroase colecții de ziar. – La Secția de Științele Naturii s-a încheiat evacuarea colecțiilor (15.463 de titluri) și digitizarea inventarelor, precum și prelucrarea colecției de ciuperci „László Kálmán” a Fundației MNS. – La Secția de Arheologie-Istorie, în 2020-2022 au fost aranjate colecțiile evacuate, iar în martie 2022 s-a încheiat și digitizarea inventarelor. Au fost inventariate 180 de obiecte noi provenite din cercetările curente arheologice. Din *colecția de istorie*, au fost clasate 67 de piese pașoptiste. Au fost evacuate în magazine externe 2074 de piese, iar inventarul s-a îmbogățit cu 2307 de recorduri. Menționăm intrarea în colecția de numismatică a 57 de monezi noi, în mare parte rare. – La Secția de Etnografie s-a încheiat evacuarea colecțiilor (15.181 de obiecte, cele cca. 15.000 de titluri ale colecției de fotografii, cca. 500 dosare de documentație etnografică). Colecțiile au fost îmbogățite în urma deplasărilor pe teren ale lui Enikő Szőcsné Gazda, respectiv cu donații ale unor familii și ale unor colecționari. 73 de obiecte etnografice au fost cumpărate. Inventarele au fost digitizate în 2021-2022 (12.024 titluri de obiecte etnografice, 11.110 de titluri din colecția de fotografii). Ținând cont de numărul mare de intrări noi, procesarea acestora va continua mai mulți ani. – Galeria de Artă „Gyárfás Jenő” a primit în 2021 de la Edit Finta (Budapesta) o donație importantă de obiecte de artă plastică, opere proprii, respectiv mai vechi, între care și patru picturi ale lui György Vastagh, sr. (1834-1922).

Unitățile externe:

– Muzeul Bazinului Baraolt a completat cu noi elemente colecțiile de soldați de plumb și de machete (materialul expozițiilor *Istorie miniaturizată*), respectiv a primit o donație de 1506 fotografii și cca. 100 de

alte documente din moștenirea lui Jolán Tomsa (Baraolt). S-au completat 555 de fișe DocPat (373 de necrologuri, 104 de obiecte etnografice, 78 de obiecte istorice). – În Muzeul „Haszmann Pál” din Cernat, după trecerea în neființă a regretatului Pál Péter Haszmann, conducerea școlii populare superioare a fost preluată de către József Haszmann, îmbogățirea colecțiilor, conservarea și restaurarea obiectelor fiind neîntreruptă. Inventarul nou numără aproape 6000 de titluri. În 2021-2022 au intrat două case vechi secuiești, în prezent fiind magazionate, etc. – Muzeul de Istorie a Breslelor „Incze László” și-a îmbogățit colecțiile cu 103 de obiecte. Inventarul nou numără 5995 de titluri. A fost digitizată și documentația legată de colecția de păpuși în port popular *Zsuzsi și Andris*. – Muzeul Etnografic Ceangăiesc din Zăbala a achiziționat datorită lui István Kinda 78 de obiecte etnografice.

3. Expoziții și alte manifestări culturale, reprezentarea colecțiilor noastre

Numărul de vizitatori a descrescut mult din cauza pandemiei (64.768 din care sediul din Sfântu Gheorghe 6379, Spațiul Expozițional de Artă Contemporană MAGMA 3401, Muzeul Bazinului Baraolt 2222, Muzeul „Haszmann Pál” din Cernat 35.054, Muzeul de Istorie a Breslelor „Incze László” din Târgu Secuiesc 15.898, Muzeul Etnografic Ceangăiesc din Zăbala 1814), însă ne-am putut bucura de mult mai mulți vizitatori români.

– Sediul din Sfântu Gheorghe

a. organizează în fiecare an evenimente culturale tradiționale, de exemplu zilele familiale. Zile ale Ciupercii (împreună cu Asociația Micologică „László Kálmán”) au avut loc la 9 noiembrie 2019, 3 aprilie 2020, respectiv 1 octombrie 2022. Noaptea Muzeelor a fost organizată la 27 iunie (numai la Cernat și numai online), 19 iunie 2021 (sediul, împreună cu Spațiul Expozițional de Artă Contemporană MAGMA și cu Centrul de Artă din Transilvania – vezi și Fig. 11) și 23 iunie 2022 (în Casa cu Arcade și în Parcul Elisabeta). Tabere de zi pentru copii de 10-12 ani au avut loc între 13-17 și 27-31 iulie 2021, respectiv 20-22 iulie 2022. Din cauza pandemiei, am expus Exponate ale lunii, fără bilet de intrare cu plată, numai în ianuarie-iunie și septembrie-octombrie 2022 (în 2020-2021 am încercat să le suplینim cu 14 minie expoziții virtuale ale secțiilor de etnografie, respectiv de arheologie-istorie: *Obiecte, povești*).

b. Expoziții și evenimente culturale realizate de noi în alte instituții, respectiv colaborări la realizările unor alte instituții, în străinătate: Bazându-se mai ales pe colecțiile Secției de Arheologie-Istorie, expoziția itinerantă pașoptistă *Lészen ágyú! Gábor Áron rézágyúja*, organizată împreună cu Institutul și Muzeul de Istorie Militară din Budapesta, a ajuns în șapte localități și instituții din Ungaria, la peste 30.000 de vizitatori. Abia în 2021 au ajuns acasă de la Cluj, pe de altă parte, obiectele Secției de Etnografie, care au dominat expoziția de acolo, privind obiceiurile calviniste. Enikő Szőcsné Gazda a contribuit semnificativ la expoziția *Transylvania's Hidden Treasures* (Kulturstiftung „H. Geiger”, Bâle, 24-25 august 2022). István Kinda a fost curatorul Pavilonului Bazinului Carpatic (Asociația Vadon, cu obiecte și din muzeul nostru, la Expoziția Universală Cinegetică *Uniți cu natura*, la Budapesta, în septembrie-octombrie 2022).

c. Expoziții și alte evenimente culturale proprii, acasă: Pe timpul reabilitării complexului arhitectural din str. Kós Károly nr. 10, concertele, prelegerile, prezentările de carte și în primul rând expozițiile temporare ale sediului au fost organizate în Casa cu Arcade. Expoziția *reNovatio* a fost deschisă la 12 august 2020, aruncând lumină asupra activităților „din spate”, asupra vieții ascunse a colecțiilor și asupra efortului depus de MNS pentru a face posibilă reabilitarea. (Fig. 12.) Vernisajul expoziției *Libertatea multicoloră* a avut loc cu ocazia zilei de 15 Martie, în 2021 – am încercat un dialog între piese istorice pașoptiste și de opere de artă cu aceeași tematică. La 4 noiembrie a urmat expoziția *Balada fumului de țigară*, prezentând istoria tutunului în Treiscaune. (Fig. 13.) Galeriile de Artă „Gyárfás Jenő” au organizat în continuare, tot în Casa cu Arcade, nouă expoziții de artă, între care cele ale specialistului nostru, sculptorul Barna Éltés (*Sus și Jos*, din 24 februarie, respectiv 25 martie 2022), a taberei de creație de artă plastică de la Cernatul de Sus (*Miszla Art@Csernátton*, din 18 august 2022) sau a câștigătorului Marelui Premiu de la a 6-a Bienală de Grafică din Ținutul Secuiesc (artistul thailandez Mettrai Pongchomporn, din 5 octombrie 2022).

d. Datorită Secțiilor de Etnografie, respectiv de Arheologie-Istorie, în cadrul proiectului de digitizare *Hungaricana Creativ Commons* (2020-2021) a ajuns în baze de date internaționale (de ex. *Europeana*) descrierea a 50, respectiv a 300 de piese din colecții. Codicele Apor din Bibliotecă a fost selectat în valorosul album editat de Mănăstirea Stavropoleos (*Mănăstiri și biserici din Transilvania, secolele XIII–XVIII*, II, 2022). În cadrul unor programe de pedagogie muzeală, *Aventurile* din 20 noiembrie 2020 au chemat copiii la un concurs de arhitectură și istorie locală, de asemenea, în 2021 am vizitat de mai multe ori instituția fraternală

Figura 13 *Balada fumului de țigară* (Casa cu Arcade, 4 noiembrie 2021, foto: Toró Attila)

Centrul de Artă din Transilvania. Pedagogii noștri au colaborat și cu numeroase instituții de educație și învățământ din municipiu.

Unitățile externe au avut de asemenea o activitate bogată:

– Spațiul Expozițional de Artă Contemporană MAGMA a organizat și a primit consecvent expoziții și alte manifestări de artă contemporană: *Medii ale „străngerii laolaltă” a lumii. Localitate, spații, rețele* (23 noiembrie 2019); *Duet(t)* (decembrie 2019 - ianuarie 2020); András Cséfalvay: *Viitorul nostru în deșert* (din 7 februarie 2020); *:colecția // 2020. În timpul stării (infinitalui) de alertă* (iulie-septembrie); *Transylvania Retouched. A Matter of Landscape and Representation* (septembrie-octombrie); *Viitor Anterior #1* (noiembrie 2020 - ianuarie 2021); *Conectat – Deconectat 2. 30 DE ANI DE ARHIVĂ* (6-26 martie 2021); *Prezentul trecut. Maghiarii din România în contextul schimbării de regim din 1989-1990* (iunie-august); *Viitor Anterior #3. Fotograficul_01* (septembrie-octombrie); Tibor Várnagy: *Photoessential? Fotografii create fără aparat de fotografiat* (octombrie 2021 - ianuarie 2022); *Viitor Anterior #5* (16-31 octombrie 2021); *Facing The River* (6-27 decembrie); János Sugár: *Vector de Lux* (ianuarie-aprilie 2022); Andrea Bordács: *Revolta Muzelor* (17 martie); *Viitor Anterior #5 Reîncărcat* (aprilie-iunie); *DESCHIS pentru inventar!* (7-30 septembrie); *NAG // KÁROLY SZELÉNYI. Introducere în teoria culorii* (la 30 septembrie); Imre Baász: *Pasărea trăiește. Mărturii și ideea tiparului* (din 6 octombrie, în cadrul ediției a 7-a a Bienalei de Grafică din Ținutul Secuiesc); *PATRULA DE TIMP. Proiectul lui János Sugár la pulzArt8* (9-16 octombrie); *docu.RETUȘ 2022. Intervenții urbane* (din 21 octombrie).

În cadrul programului *#animagma*, de adâncire a competențelor digitale în rândul elevilor, s-au întâlnit pe de altă parte în anul de învățământ 2021/2022 de 48 de ori cu 11 elevi talentați, respectiv au organizat pentru aceștia în iulie o tabără de creație (o săptămână la Comandău, în primăvara anului 2022) și expoziții din rezultatele practicii creative: *Mă lasă cineva să intru?* (iulie-august), *#animagma EXTENDED. Ateliere de creație la Festivalul TABAKÓ* (2-3 septembrie, la fosta Fabrică de Țigarete).

– Muzeul Bazinului Baraolt: Primele luni au fost dominate de Cenaclul Tortoma. Zoltán Demeter și Edit Hoffmann au organizat 14 întâlniri literare cu filme și concerte, în domeniul școlilor populare superioare, a geografiei Bârsei, a corpurilor diplomatice, a bacteriologiei, despre dizabilități, valorile istorice ale județului Hunedoara, vulcanii din Noua Zeelandă, Portugalia, căsătoria, radiocomunicații, cei 20 de ani de Cenaclu Tortoma, ORL, matematică și poezie, Transilvania turistică (noiembrie 2019 - martie 2020, respectiv septembrie 2020), dar, alături de Asociația Culturală „Gaál Mózes”, muzeul a fost coorganizator și la Ediția a XXVII-a a Zilelor Culturale din Bazinul Baraolt (noiembrie 2019). În februarie-martie 2020 și ianuarie, mai 2021 Edit Hoffmann a organizat discuții și despre zootehnie, fizioterapie, respectiv cu Formația Bujka, online despre cultura cotidiană și boala Alzheimer, iar în august-septembrie, în curtea muzeului despre amintirea cetățenilor vechi din Baraolt.

Figura 14 *Tăbăcari, pielari* în sala de expoziție reabilitată (Muzeul de Istorie a Breslelor, Tg. Secuiesc; 2020)

la normalitate abia în 2021. La 18 octombrie, curtea instituției a găzduit închiderea *Paradei de Toamnă* și a *Rally60* organizate de Retromobil Club România. În aprilie 2022 s-a revenit asupra programelor familiale, la 7 mai Asociația Conacelor și Castelelor din Treiscaune a organizat *Plimbările în lumea conacelor din Cernat*, muzeul participând atât la Ziua Copiilor, cât și la Noaptea Muzeelor. La 16 iulie Retromobil Club România a adus de această dată motocicliști veterani, la o întâlnire internațională. La 3 septembrie a avut loc a VI-a ediție a Cântecelor Militare din Secuime, la 17 septembrie ediția a X-a de „BuRRogtató” din CeRnat, cu mii de participanți.

Mare bucurie pentru instituție: în această perioadă au fost vizitați de mai mulți bloggeri și reporteri care au prezentat lumea muzeului din Cernat și pe internet (în 2020 filmul realizat de Transylvania Now și filmul treiscaunean al lui Charlie Ottley, la 21 noiembrie programul lui Cristian Tabără, din TVR1, la care s-a revenit de mai multe ori și după premieră, vizita cu bicicletă a lui Lucian Mîndruță, împreună cu alți 150 de pasionați ai turismului pe două roți, care au fost primiți cu cele mai bune bucate ale locului).

– În Muzeul de Istorie a Breslelor „Incze László” din Târgu Secuiesc, în afara expozițiilor de bază din sălile reabilite (Fig. 14), în 2019-2020 au fost deschise expoziții legate de Elek Benedek (1859-1929), cunoscutul scriitor și organizator al literaturii pentru copii, de colecția de steaguri istorice a Muzeului Cean-găiesc din Zăbala, de principele transilvănean Francisc Rákóczi al II-lea. Au urmat o serie de expoziții de artă plastică (din septembrie 2021 cea memorială *Zsuzsa Vetró Bodoni*, din octombrie cea a lui Ría Deák M. și Barna Deák, din noiembrie cea a lui Csaba Sárosi care a împlinit 70 de ani, din aprilie 2022 cea a taberei de creație IKA din Cernat, din august cea a lui Enikő Simó, din octombrie o expoziție din operele lui András Vetró, respectiv ale regretatei Zsuzsa Vetró B. și ale regretatului Sándor Borbély). Au avut loc și în acești ani expozițiile tradiționale, cele festive în cinstea zilei de 15 Martie (edițiile XXXI-XXXIII); Incitato (edițiile XXVIII-XXX); expozițiile tradiționale de la sfârșitul anului școlar ale secției de grafică din Liceul Teoretic „Nagy Mózes”.

De asemenea, muzeul a încercat să păstreze și în timpul pandemiei măcar un contact virtual cu publicul său, realizând o serie de expoziții, aniversări culturale și activități de pedagogie muzeală virtuale (despre expozițiile de istorie a breslelor, respectiv cele organizate în cinstea zilei de 15 Martie, despre tradițiile burgheze

În august 2020 au găzduit teatru de păpuși pentru copiii mai mari de 6 ani. *Expoziția de pictură Dániel Bodosi (1913-2006)* a fost deschisă online, în octombrie 2021, iar în noiembrie 2021 - ianuarie 2022 au expus fotografii din impresiile olandeze ale lui Attila Albert (Baraolt). Noul muzeograf-etnograf, Csilla Lakatos a organizat în februarie 2022 activități de joc popular pentru copii, respectiv obiceiuri de carnaval. În aprilie-mai au contribuit cu pedagogie muzeală la sărbătorile pascale și pantecostale. În iunie au colaborat la Ziua Copiilor, organizată de oraș, și la Noaptea Muzeelor. În septembrie elevii interesați au putut face cunoștință în muzeu cu meșteșuguri populare, cu folclor autentic din Bazinul Baraolt și cu dansuri populare ceangăiești din Moldova.

– Muzeul „Haszmann Pál” din Cernat a organizat numeroase evenimente culturale, începând cu Carnavalul din februarie 2020 (*Mascați*). Din cauza pandemiei însă, spațiul expozițional a fost închis pentru prima dată după 48 de ani. Muzeul a căutat posibilități alternative de prezență culturală: programe profesionale online. De asemenea, au fost realizate 34 de scurtmetraje, făcute public pe Facebook și pe YouTube, prezentând obiecte muzeale interesante, valoroase. În timpul verii au avut loc și programe normale pentru copii, dar în septembrie „BuRRogtató” din CeRnat a putut oferi bucuria pornirii mașinilor vechi agricole de asemenea numai virtual. S-a revenit

din Târgu Secuiesc, despre expozițiile muzeului în 2008-2014; despre baronul Miklós Wesselényi; cuvinte încrucișate în domeniul meșteșugurilor istorice, joc asociativ, concursuri de desen).

– Expoziții în Muzeul Ceangăiesc din Zăbala: în 2019, de mobilă pictată secuiască, deschisă de regretatul Pál Péter Haszmann; în 2020, de kilimuri secuiești din moștenirea lui Borbála Erőss; în 2022, cea care a prezentat istoria coloniei ceangăiești de la Estelnic-Cărpiniș (1935-1996), realizată de István Kinda, împreună cu un film documentar.

4. Viața științifică

În Bibliotecă s-a concentrat mai ales pe studii de istoria științei și a învățământului, respectiv pe istoria proprie a muzeului. Redactarea anualelor *Acta Siculica* a constituit de asemenea sarcina Bibliotecii, în parte covârșitoare. S-a participat la conferința privind nașterea simbolurilor de identitate secuiești (Sfântu Gheorghe, 2022). În urma cercetărilor lui Hunor Boér, Laura Boér, Máté Boér, Csáki Árpád și Lajos Demeter, au apărut numeroase publicații științifice, la Baraolt, Budapesta, Cluj, Odorheiu Secuiesc, Sfântu Gheorghe. – Din Secția de Științele Naturii, Irén Kocs a făcut parte din colectivul de entomologi care a elaborat marele studiu *Contribution to the Knowledge of the Curculionoidea Fauna of the Danube Delta and the Dobruja Region (Romania)*, publicat în *Entomologica Romanica*. – Secția de Arheologie-Istorie a efectuat săpături arheologice pe teritoriul județului Covasna și (în colaborare cu Muzeul „Tarisznyás Márton”) la Ditrău (jud. Harghita). Participanți la conferința *Archaeologia Transilvanica 2* (Târgu-Mureș, 2022), coautori cu alți colegi, arheologii Mátyás Bajusz, Mihály Huba Hőgyes, Sándor József Sztáncsuj au publicat la Budapesta, Suceava, Szeged, Târgu-Mureș. Istoriograful András Tóth-Bartos a publicat la Budapesta, Cluj și Sfântu Gheorghe, Ilka Boér a participat în 2022 cu prelegeri de istoria artei la conferințe din Budapesta, Cluj și Târgu-Mureș, fiind și coredactor al unui volum de istoria artei, apărut la Budapesta și Cluj. – De la Secția de Etnografie, Enikő Szőcsné Gazda a continuat inventarierea patrimoniului cultural mobil al Bisericii Luterane din Transilvania, a participat la conferințe etnografice din Satu Mare (2021, 2022) și Sibiu (2021, 2022) și la seminarul etnografic din Zăbala (2022), a publicat volumele *Rececsipkék a romániai magyar evangélikus egyházak közösségeiben* (Debrecen, 2020) și corespondența familiei Zathureczky (2021), respectiv numeroase studii, la Băle, Budapesta, Cluj, Miercurea-Ciuc, Sfântu Gheorghe. Muzeograful-etnograf István Kinda a cercetat în primul rând meșteșugurile populare tradiționale din Treiscaune, zona Baraolt și cea secuiască a văii Târnavei Mici (realizând și scurtmetraje documentare), posibilitățile de valorificare turistică a moștenirii arhitecturale, respectiv istoria coloniei ceangăiești de la Estelnic-Cărpiniș, a publicat numeroase studii la Budapesta și Cluj, la Sfântu Gheorghe, redactând și un volum de la Százhalombatta, respectiv participând cu prelegeri la seminarele etnografice din Zăbala (2021, 2022). Zsuzsanna Both Noémi a făcut cercetări de arhivă și a realizat interviuri pentru biografia unor savanți și intelectuali maghiari din provincie în Transilvania, respectiv cu angajați ai fabricii de textile din Sfântu Gheorghe în perioada comunistă, studiind și istoria administrativă contemporană a comunei Estelnic. A publicat două volume (*A székelly faluközösség nótáriusa. Imreh István élete és munkássága*, Cluj, 2021, respectiv catalogul de fotografii Szigetvári, 2022), studii etc. la Budapesta, Cluj și Sfântu Gheorghe. – Din Muzeul Bazinului Baraolt, Edit Hoffmann a cercetat istoria spitalului local, László Demeter a redactat volumul omagial editat cu ocazia a 70 de ani de la nașterea muzeografului nostru Zoltán Cserey (Baraolt – Sfântu Gheorghe, 2021), etc. – Din Muzeul „Haszmann Pál” din Cernat, Orsolya Dimény-Haszmann a participat cu prelegere la o conferință din Budapesta, a Societății Etnografice Maghiare, publicând și un volum în domeniul istoriei muzeului de la Cernat (*A csernátóni Haszmann Pál Múzeum története*, Cluj, 2022). – Specialiștii Muzeului de Istorie a Breslelor „Incze László” din Târgu Secuiesc, Attila Dimény, Erika Dimény, Annamária Dobolyi au publicat studii la Baraolt și la Sf. Gheorghe. – Muzeul Etnografic Ceangăiesc din Zăbala și Societatea Etnografică „Krizsa János” din Cluj au organizat în muzeu practica profesională a studenților de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj, Catedra de Etnografie și Antropologie Maghiară (2021), respectiv Seminarul Cercetărilor Etnografice Tineri (2021, 2022).

5. Activitate editorială

În această perioadă a apărut anuarul *Acta Siculica 2018-2019*. A fost retipărit catalogul expoziției din 2013 (Enikő Szőcsné Gazda: *Erdélyi csipkék*), respectiv volumul din 2014, care a prezentat pe scurt istoria și colecțiile Muzeului Național Secuiesc. Anuarul *Acta Siculica* apare începând cu acest număr în ediție policromă. Enikő Szőcsné Gazda a făcut publică corespondența din 1850-1880 a familiei fondatoarei noastre, Emília

Zathureczky (2021), respectiv a apărut catalogul bilingv redactat de Noémi Zsuzsanna Both: *Amprenta unei epoci. Selecție din moștenirea fotografică a lui Szigetvári Ferenc* (2022).

– Spațiul Expozițional de Artă Contemporană MAGMA a editat catalogul expozițiilor sale colective și individuale itinerante din 2019-2020. Volumul *Időjárőr*, de János Sugár (Exit, Cluj, 2022), a apărut din inițiativa și cu coordonarea MAGMA, respectiv cu sprijinul financiar al MNS.

– Muzeul „Haszmann Pál” a editat numerele 70-71 (2019-2020), respectiv 72 (2021-2022) ale revistei *Csernátóni Füzetek*.

Activity Report of the Székely National Museum (November 2020 – October 2022)

(Abstract)

The Székely National Museum is a cultural and scientific institution of regional interest in Romania, financed by the Covasna County Council (Kovászna Megye Tanácsa). At present, it is comprised of four internal sections in Sepsiszentgyörgy (Sf. Gheorghe) – namely, the sections of natural history, archaeology-history and ethnography together with the library which constitutes a section of its own –, and six external units – the Museum of Erdővidék in Barót (Baraolt), the Haszmann Pál Museum in Csernát (Cernat), the Museum of Guilds' History in Kézdivásárhely (Tg. Secuiesc), the Csángó Ethnographical Museum in Zabola (Zăbala), the MAGMA Contemporary Art Space and the Gyárfás Jenő Art Gallery in Sepsiszentgyörgy (Sf. Gheorghe). Its permanent and temporary exhibitions were visited during this period by nearly 65,000 tourists and locals. In accordance with the mission of the Székely National Museum, we tried to surprise our visitors with innovative and substantial expositions and events. Beside this, we all did our best to preserve the values entrusted to us as carefully and circumspectly as possible; we continued to process in a professional manner the collections, in addition to enlarging them by collecting and otherwise acquiring new objects. Furthermore, we did not cease to put information, documents, photographs and objects at our visiting researchers' disposal, either. The renovation of the main Sepsiszentgyörgy building, which was built well more than a hundred years ago, is due to conclude this winter.

Figure 15 *Carnival* (Haszmann Pál Museum, February 2020)